

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія**

Жуковська Наталія Богданівна

**ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ/ INCREASING
THE ROLE OF LOCAL BUDGETS IN ENSURING THE SOCIAL AND
ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION**

спеціальність: 072 Фінанси, банківська справа та страхування
випускна кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконала студентка
групи ФФзм-21
Жуковська Н.Б.

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Квасниця О.В.

Випускну кваліфікаційну роботу
допущено до захисту: " _ " ____ 20 ____ р.

Завідувач кафедри

_____ **А.І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	5
1.1. Теоретичні обґрунтування аспекти місцевих бюджетів	5
1.2. Роль місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку регіонів	12
<i>Висновки до розділу 1</i>	16
РОЗДІЛ 2. ДІЮЧА ПРАКТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	17
2.1. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіону	17
2.2. Оцінка ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону	24
2.3. Проблемні аспекти забезпечення соціально-економічного розвитку регіону	31
<i>Висновки до розділу 2</i>	38
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ПОСИЛЕННЯ ЇХ РОЛІ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	39
3.1. Зарубіжний досвід соціально-економічного розвитку територій та можливості його застосування до вітчизняної практики	39
3.2. Інноваційні вектори соціально-економічного розвитку регіонів	47
<i>Висновки до розділу 3</i>	57
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Актуальність теми. Вагоме місце в бюджетній системі України посідають місцеві бюджети як основа фінансової бази органів місцевого самоврядування. В умовах воєнного стану надзвичайно важливим є забезпечення оперативного, належного та безперервного виконання місцевих бюджетів. З метою забезпечення ефективного функціонування бюджетної сфери та життєво необхідних потреб жителів територіальних громад у період дії воєнного стану Офіс Президента України, Уряд, Верховна Рада України, РНБО та інші центральні органи виконавчої влади приймають низку швидких, ефективних, оперативних рішень.

Проблеми фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування щороку збільшуються. Постійна нестача фінансових ресурсів, нестабільність дохідних джерел місцевих бюджетів та їх залежність від бюджетних трансфертів на сьогодні потребує негайного вирішення. Головним завданням бюджетної політики держави на довгострокову перспективу повинно стати створення умов для покращення бюджетного забезпечення територіальних громад і створення оптимальних міжбюджетних відносин.

Завдяки місцевим бюджетам здійснюється перерозподіл валового внутрішнього продукту серед окремих регіонів, органів місцевого самоврядування та між соціальними групами населення. Наскільки ефективно і раціонально функціонує система місцевих бюджетів, залежить успішне здійснення фінансової політики взагалі та бюджетної політики зокрема. Основними питаннями, що потребують негайного вирішення, є наповнення дохідної частини місцевих бюджетів і, відповідно, належне фінансове забезпечення напрямів використання бюджетних коштів.

Теоретичні та практичні аспекти управління бюджетними інвестиціями досліджуються у працях Т. Затонацької, О. Кириленко, В. Кудряшова, Т. Лебеди, О. Шевченко та ін. Особливості формування бюджетів розвитку місцевих бюджетів як фінансової основи територіального розвитку є предметом досліджень Є. Балацького, І. Єфремової, В. Комарова, Ю. Зайцева, В. Кулешір, С. Криниці та ін. Незважаючи на значний інтерес науковців місцеві бюджети продовжують відігравати незначну роль у фінансовому забезпеченні соціально-економічного

розвитку територій. Це спонукає до подальшого вдосконалення науково-теоретичного підґрунтя їх формування та використання.

Мета і завдання. Мета кваліфікаційної роботи полягає в аргументуванні теоретичних аспектів функціонування місцевих бюджетів та оцінці ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону.

Для досягнення вказаної мети необхідні такі завдання:

- висвітлити теоретичні аспекти функціонування місцевих бюджетів;
- дослідити роль місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку регіонів;
- здійснити моніторинг соціально-економічного розвитку регіону;
- провести оцінку ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону;
- визначити коло проблемних питань щодо забезпечення соціально-економічного розвитку регіону;
- дослідити зарубіжний досвід соціально-економічного розвитку територій та окреслити можливості його застосування до вітчизняної практики;
- визначити інноваційні вектори соціально-економічного розвитку регіонів.

Об'єктом дослідження є бюджет Золочівської міської територіальної громади.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні засади організації бюджету Золочівської міської територіальної громади.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальні методи наукового вивчення: для аналізу доходів та видатків бюджету – порівняльний аналіз та аналіз ретроспективних даних; при дослідженні сутності місцевих бюджетів – метод наукової абстракції. Також відносно аналізу бюджетних показників використовувалися, систематизація і узагальнення даних, порівняння, деталізація, графічні методи дослідження.

Теоретичну й методологічну основу даної роботи складають наукові положення сучасної економічної теорії, концепції економічного розвитку, теоретичні висновки та узагальнення вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, що містяться у монографічній, спеціальній та періодичній

літературі; нормативно-правові документи з досліджуваних питань.

Інформаційною базою дослідження є наукові публікації з питань місцевих бюджетів, закони і нормативні документи, матеріали Міністерства фінансів України, Державного комітету статистики України, звітність органів Державної казначейської служби України, матеріали науково-практичних конференцій, періодичних видань та офіційних сайтів органів державної влади у мережі Інтернет.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, основної частини, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 64 сторінки комп'ютерного тексту. У роботі 5 таблиць та 3 рисунки. Список використаних джерел налічує 51 позицію.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Теоретичні обґрунтування сутності місцевих бюджетів

Важливою частиною бюджетної системи є місцеві бюджети. Від їх фінансових ресурсів залежить соціально-економічний розвиток кожної громади та всієї країни.

Виконання окремих завдань органів місцевого самоврядування потребує відповідних фінансових ресурсів.

Щодо визначення поняття «місцевий бюджет» у господарських документах єдиної думки немає. У науковій літературі дослідники по-різному пояснюють зміст цієї категорії. Так, Власюк Н.І., Мединська Т.В., Мельник М.І. [31, с.284] визначає місцевий бюджет як «сукупності економічних відносин, що виникають у зв'язку з утворенням і використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади у процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства».

Інші ж науковці як Омелянович Л. О., Левченко В. С., Хістева О. В., Фірсов Д. В. [32, с. 252] розглядають місцевий бюджет у двох аспектах:

1) як організаційну форму акумуляції фінансових ресурсів для розпорядження органами місцевого самоврядування;

2) як систему фінансових відносин, що встановлюються як між державним і місцевим бюджетом, так і між місцевими бюджетами.

Кириленко О. П., характеризує місцевий бюджет як сукупність економічних відносин, які служать інструментом розподілу та перерозподілу ВВП і національного доходу країни, забезпечуючи тим самим створення фінансової бази місцевих органів влади з метою задоволення економічних та соціальних потреб суспільства [20, с. 667].

Таблиця 1.1

Погляди деяких українських вчених на сутність поняття «місцеві бюджети»

Автор, рік	Трактування категорії
В. Кравченко [24, с.487] 1999	По-перше, це правовий акт, згідно з яким виконавчі органи влади отримують легітимне право на розпорядження певними фондами грошових ресурсів; по-друге, це план (кошторис) доходів і видатків відповідного місцевого органу влади чи самоврядування; по-третє, це економічна категорія, оскільки бюджет є закономірним атрибутом будь-якої самостійної територіальної одиниці, наділеної відповідним правовим статусом.
В. Опарін [35, с.110 128] 1999	Це частина основного річного фінансового плану країни – державного бюджету, крім того, місцеві бюджети утворюють централізований фонд грошових коштів місцевих Рад, котрим вони розпоряджаються з метою здійснення заходів, які щорічно передбачаються планом економічного і соціального розвитку.
О. Кириленко [19, с. 322. 2000]	Місцеві бюджети є фінансовим планом розвитку певної території, в якому відображаються найважливіші завдання місцевої влади та очікувані результати діяльності.
М. Кульчицький [25, с. 99] 2001	Це система формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих
О. Матвєєва [28] 2010	Місцевий бюджет – це поліфункціональна система економічних відносин, які встановлюються між урядом і громадянами у сфері створення, використання та ефективного розподілу ВВП в грошовому еквіваленті з метою найбільш повного задоволення потреб місцевого населення
О. Нікітіна, А.Маглаперідзе [34, с. 11] 2013	Місцевий бюджет як невід’ємний елемент бюджетної системи країни окреслює економічні відносини між територіальною громадою, суб’єктами господарювання та фізичними особами, спрямовані на формування фонду грошових коштів та фінансування місцевих і громадських потреб, підвищення соціально-економічного розвитку територій та поліпшення добробуту територіальної громади.

Формування та виконання місцевих бюджетів, повноваження учасників бюджетного процесу на місцевому рівні, розподіл функцій між ними регулюються чинним законодавством. Зокрема, Конституцією України, Бюджетним кодексом України, Податковим кодексом України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», річним Законом України «Про Державний бюджет України на відповідний рік», постанови Верховної Ради України, укази Президента України, нормативно-правові документи міністрів України, центральних органів виконавчої влади, міжнародні договори, згоду на обов’язковість яких надана

Верховною Радою України (зокрема, Європейською хартією місцевого самоврядування) тощо.

Відповідно до Бюджетного кодексу України бюджетна система включає державний бюджет та місцеві бюджети. До місцевих бюджетів належать обласні бюджети, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування. Отже, бюджет органів місцевого самоврядування – це бюджет громад сіл, селищ та їх об'єднань [6].

Сутність місцевих бюджетів:

- формування фінансових ресурсів, для забезпечення діяльності місцевих органів влади;
- розподіл фінансових ресурсів між галузями господарства;
- контроль діяльності підприємств та організацій, підзвітних державним органам влади.

Бюджети громад концентрують фінансові потоки певної адміністративно-територіальної одиниці. Фінансові кошти перерозподіляються на виконання передбачених законом зобов'язань та надання соціальних послуг населенню.

В умовах розширення самостійності місцевого самоврядування відкриваються можливості для нового підходу до фінансування потреб соціальної сфери. Вирішення проблеми має бути винесене на місцевий рівень територіальних громад. Це забезпечить ефективний контроль за розподілом фінансових ресурсів та ефективний вибір пріоритетів.

Місцеві бюджети складаються відповідно до чинного законодавства з урахуванням положень бюджетної політики місцевого рівня, яка готується та включається до складання бюджету:

- характеристику головних напрямів соціально-економічного розвитку та проблем територіальної одиниці;
- окреслення основних проблем росту дохідної частини та підвищення ефективності використання бюджетних коштів;
- аналіз виконання соціальних програм; вивчення реальних потреб населення в бюджетних послугах та коригування структури бюджетних послуг відповідно до цих потреб;

- реформування мережі бюджетних установ і структури послуг, які вони надають;

- визначення шляхів розвитку підприємств комунальної власності та підвищення ефективності управління ними;

- внесення поправок у середньотермінові та довготермінові програми, розгляд та затвердження нових програм;

- визначення шляхів ефективного використання коштів бюджету [11, с.412].

Місцеві бюджети затверджуються представницькими органами влади (областей, районів, міст, районних (за наявності), селищних, сільських рад). Необхідність вибору ефективних методів, форм, інструментів, стимулів і санкцій для забезпечення виконання пріоритетів бюджету місцевого самоврядування, затверджених рішеннями про бюджет місцевого самоврядування, та задоволення інтересів суспільства. За допомогою відносин, пов'язаних з виконанням місцевих бюджетів.

Виконання місцевих бюджетів здійснюється всіма учасниками бюджетного процесу: органами місцевого самоврядування, виконавчими органами відповідних місцевих рад, сільськими головами (якщо відповідні органи виконавчої влади не створено), Міністерством фінансів України, місцеві фіскальні органи, Державна податкова служба України, розпорядники бюджетних коштів, юридичні та фізичні особи – платники податків і податків [18, с.32-34], [27].

При складанні такого структурного елемента, як бюджет громади, варто виокремити за принципами системності методології доходи та видатки, які є його невід'ємною частиною, оскільки є «...фінансовою діяльністю кожного суб'єкта, це виявляється за участю цих компонентів» [3]. Згідно зі статтею 2 Бюджетного кодексу України (Бюджетний кодекс України, 2010) бюджет вважається «планом, у якому поетапно визначаються інші фінансові ресурси, які відкладаються на потреби громади та використовуються для впровадження конкретного проекту або програми, але з незворотними підставами».

Переваги: Великі фінансові ресурси. Тривалий термін служби. Розподіл ризиків і потенційних винагород між інвестиційними компаніями.

Недоліки: Вибір переможців. критерії конкурсу. Велика конкуренція. Складність створення краудфандинговий проект; вимагає професійного використання іноземних мов та інформаційної підтримки Вимагає благодійних внесків від жителів місцевої громади або зовнішніх осіб та організацій - Краудфандинг - Фінансові ресурси, отримані шляхом реалізації проектів корпоративної соціальної відповідальності суб'єктами господарювання, що діють у муніципалітети не входить ні до зведеного бюджету, ні до бюджету міста, тому фактично існує самостійно. З районною класифікацією. Бюджет стратегічного розвитку муніципального бюджету є дуже важливим елементом у складі муніципального бюджету, оскільки програма капітальних інвестицій це:

- основою економічного розвитку території;
- запорукою підвищення рівня добробуту населення громади.

Кошти бюджету розвитку можуть використовуватися на реалізацію різноманітних програм соціально-економічного розвитку території територіальної громади, на здійснення інноваційної та інвестиційної діяльності, на фінансування субсидій, пов'язаних з розширеним відтворенням тощо. При складанні доходів місцевих бюджетів розраховується сума доходів, що враховуються при визначенні розміру міжбюджетних трансфертів, та сума доходів, що не враховуються (кошти, що безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого). В останні роки в Україні актуалізувалося питання децентралізації бюджетної системи, яка стала важливою умовою незалежності та самостійності органів місцевого самоврядування. На сьогоднішній день бюджети розвитку не складаються в сільській місцевості, особливо в районах з населенням менше 500 осіб, тому існує багато проблем при складанні бюджетів розвитку. У сільській місцевості від 500 до 1000 жителів лише 11% громад мають бюджети розвитку. Якщо дивитися на села з населенням 5000 і більше, то 66% органів місцевого самоврядування мають такий бюджет, що свідчить про те, що вони мають бюджет на саморозвиток. А для муніципалітетів з населенням від 500 до 1000 жителів ці бюджети розвитку становлять 2,5% від загального бюджету ТГ і 27% для муніципалітетів з населенням понад 5000 жителів.

Зі змінами законодавства збільшено перелік джерел, які зараховуються саме

як бюджетні кошти для розвитку. Існують різні джерела для розвитку, зокрема це:

- кошти, які отримує бюджет від дивідендів, що надійшли;
- розрахунки за позики, що наповнюють бюджет з врахуванням відсотків;
- грошові надходження при відчуженні майна. Формує бюджет розвитку

громад:

- прийнятий єдиний податок, який повинні сплачувати підприємці малого бізнесу, а також і середнього;
- відсоток, що отримує громада продаючи земельні ділянки, якими вона ж і володіє (не сільськогосподарського призначення);
- надходження за послугу із надання гарантій місцевого значення [46, с. 355-361].

Для того, щоб територіальні громади своєчасно та повно вирішували всі місцеві питання, необхідно на законодавчому рівні зменшити залежність муніципальних ресурсів від державних коштів та підвищити автономію територіальних громад. Стаття 64 Бюджетного кодексу України містить перелік доходів, що становлять бюджет територіальних органів влади. Однією з основних статей доходів бюджету ТГ є понад 60% податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). Ця частка податкових надходжень розподіляється між містами, районами та муніципалітетами обласного значення відповідно до їх податкового місця. Загальні доходи бюджету міста організовані відповідно до назви області, назви району та загальних доходів бюджету місцевого самоврядування. Частка доходів, які виділяються органам місцевого самоврядування, є значно нижчою, оскільки органи місцевого самоврядування сплачують до бюджету 15% загальних доходів бюджету. Міжбюджетні трансферти є додатковим надходженням до бюджету для органів місцевого самоврядування та можуть бути отримані в різних формах, включаючи базові субвенції, субсидії на охорону здоров'я, субвенції на освіту та реверсні субвенції до державного бюджету тощо [26].

Видаткові повноваження бюджетів громад відповідають видатковим повноваженням міст і районів регіонального значення. Рівні видатків бюджетів місцевого самоврядування визначаються по галузях залежно від загального обсягу бюджету та пріоритетів видатків.

Висновок полягає в тому, що існує потреба в адміністративній реформі та територіальній реформі, особливо в об'єднанні малих і великих органів місцевого самоврядування та необхідності консолідації відповідно до бюджету.

1.2. Роль місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку регіонів

Бюджету належить провідна роль у системі регулювання економіки держави, створення фінансового середовища, сприятливого для швидкого розвитку ринкових відносин і забезпечення макроекономічної збалансованості економіки. Бюджет є складовою частиною ринкових відносин і водночас важливим засобом реалізації державної політики. Він як одна з ланок фінансової системи відображає виробничі відносини, відтворює розподільні та перерозподільні відносини, опосередковує рух грошової маси.

Самостійність місцевих бюджетів забезпечується власними стабільними державними доходами та правом самостійно вирішувати напрями використання коштів місцевих бюджетів.

Мінімальний розмір місцевих бюджетів визначається на основі нормативів бюджетної забезпеченості на одного жителя з урахуванням економічного, соціального, природного та економічного стану відповідних територій, виходячи з рівня мінімальних соціальних потреб, установлених законодавством.

Місцеві бюджети складаються із загальних фондів і спеціальних фондів, які поділяються на поточні бюджети та бюджети розвитку.

На виконання власних та делегованих повноважень використовується поточний бюджет.

Поточний бюджет спрямовується на розвиток виробничої та соціальної інфраструктури, заходів соціального захисту населення, які розвиваються за рахунок бюджетних асигнувань.

Кошти бюджету розвитку спрямовуються на виконання програм соціально-економічного розвитку регіону, пов'язаних із здійсненням інвестиційної та інноваційної діяльності, а також на фінансування дотацій та інших витрат, пов'язаних із розширенням відтворенням. Поділ бюджету місцевого самоврядування

на поточний бюджет і бюджет розвитку визначає порядок залучення коштів у разі дефіциту бюджету внаслідок недоотримання доходів бюджету.

У цьому випадку найперше фінансуються видатки, які включаються до поточного бюджету.

Бюджети громад є фінансовою базою місцевого самоврядування та важливою складовою регіонального розвитку. Наявність місцевих бюджетів зміцнює економічну самостійність органів місцевого самоврядування, передбачену Конституцією [23] та надає чинності Закону України від 27 травня 1997 р. «Про місцеве самоврядування в Україні» [17]. Господарська діяльність дозволяє розвивати інфраструктуру підрозділів, розширювати місцевий економічний потенціал, виявляти та використовувати фінансові ресурси. Все це зрештою розширює можливості органів місцевого самоврядування краще задовольняти потреби своїх жителів. Ресурси суспільного споживання розподіляються регіонально та соціально через місцеві домогосподарства. Як і інші галузі бюджетної системи, місцеві бюджети є одним із найважливіших інструментів практичної реалізації програм економічного і соціального розвитку як регіонів, так і країни в цілому.

Прийняття в 1996 р. Конституції України, що конкретизує інститути місцевих громад та їх матеріально-фінансову основу, породило необхідність невідкладного практичного вирішення проблем формування місцевих фінансів та організації місцевого самоврядування. Нарешті, місцеві фінанси існують лише в країнах, які прийняли модель «відносної автономії», тобто де держава визнає автономію органів місцевих громад та розмежовує коло функцій і завдань, покладених на центр і території (стаття 142 Конституції України).

Фінансові проблеми органів місцевого самоврядування дуже серйозні. Хронічна нестача фінансових ресурсів для органів місцевого самоврядування та нестабільність джерел їх доходів стала справді загальнодержавною проблемою. Як наслідок, на місцях не вирішуються найболючіші життєві проблеми людей, занепадає міське господарство та соціально-культурні сфери (освіта, охорона здоров'я, культура), погіршується комунікаційний стан доріг та іншої міської інфраструктури.

Прийняття Бюджетного кодексу України, котрий визначило нову систему міжбюджетних відносин, який базується на подальшій децентралізації функцій і повноважень між різними рівнями влади та зосередженні публічних послуг у сфері прямого споживання, посилюючи тим самим роль держави. Запровадження системи прозорих і стабільних відносин між державним і місцевими бюджетами дало можливість включити діяльність органів місцевого самоврядування до асигнування бюджету.

Із запровадженням фіскального регулювання знайшла своє вираження інтеграція джерел доходів у відповідальність органів місцевого самоврядування, що є одним із концептуальних положень місцевої автономії [6].

Децентралізація державної та фіскальної влади на користь місцевої автономії є однією з найважливіших реформ за часи незалежності України.

Основними стратегічними завданнями модернізації національної адміністративної системи та організації територіальної влади, які здійснюються сьогодні, є формування ефективної місцевої автономії, створення комфортних умов для проживання громадян, надання якісних послуг і доступних державних послуг. Досягнення цих цілей неможливе без відповідного рівня економічного розвитку кожного регіону, фінансової підтримки та достатніх ресурсів для виконання місцевих бюджетів.

Фінансовий аспект є одним із найважливіших, від якого значною мірою залежить успішне функціонування органів місцевого самоврядування. Наявність економічно активних суб'єктів господарювання, достатня кількість кваліфікованих працівників, розвинена виробнича та соціальна інфраструктура – усе це та інше є основою успішного розвитку громади.

У результаті цієї реформи органи місцевого самоврядування стали більш зацікавленими у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів, створенні резервів для їх поповнення та підвищенні ефективності управління податками і зборами. Заможніші громади відчувають значне та динамічне зростання власних доходів. Щодо використання коштів, то особлива увага приділяється необхідності оптимального складу бюджетних видатків, створенні ефективних і не надто

контрольних механізмів, здійснення постійного аналізу використання бюджетних коштів тощо.

Показники виконання місцевого бюджету відображають загальну соціально-економічну ситуацію та потенціал сталого розвитку території. Наявність належних фінансових ресурсів у місцевих бюджетах створює умови для надання територіальними громадами більш якісних та різноманітних послуг мешканцям, реалізації проектів соціальної інфраструктури, розвитку підприємництва та залучення інвестиційного капіталу, що гарантує можливості для залучення та сприяння місцевому розвитку. Розробити програми та профінансувати подальші заходи щодо комплексного покращення умов життя місцевих жителів (рис. 1.1).

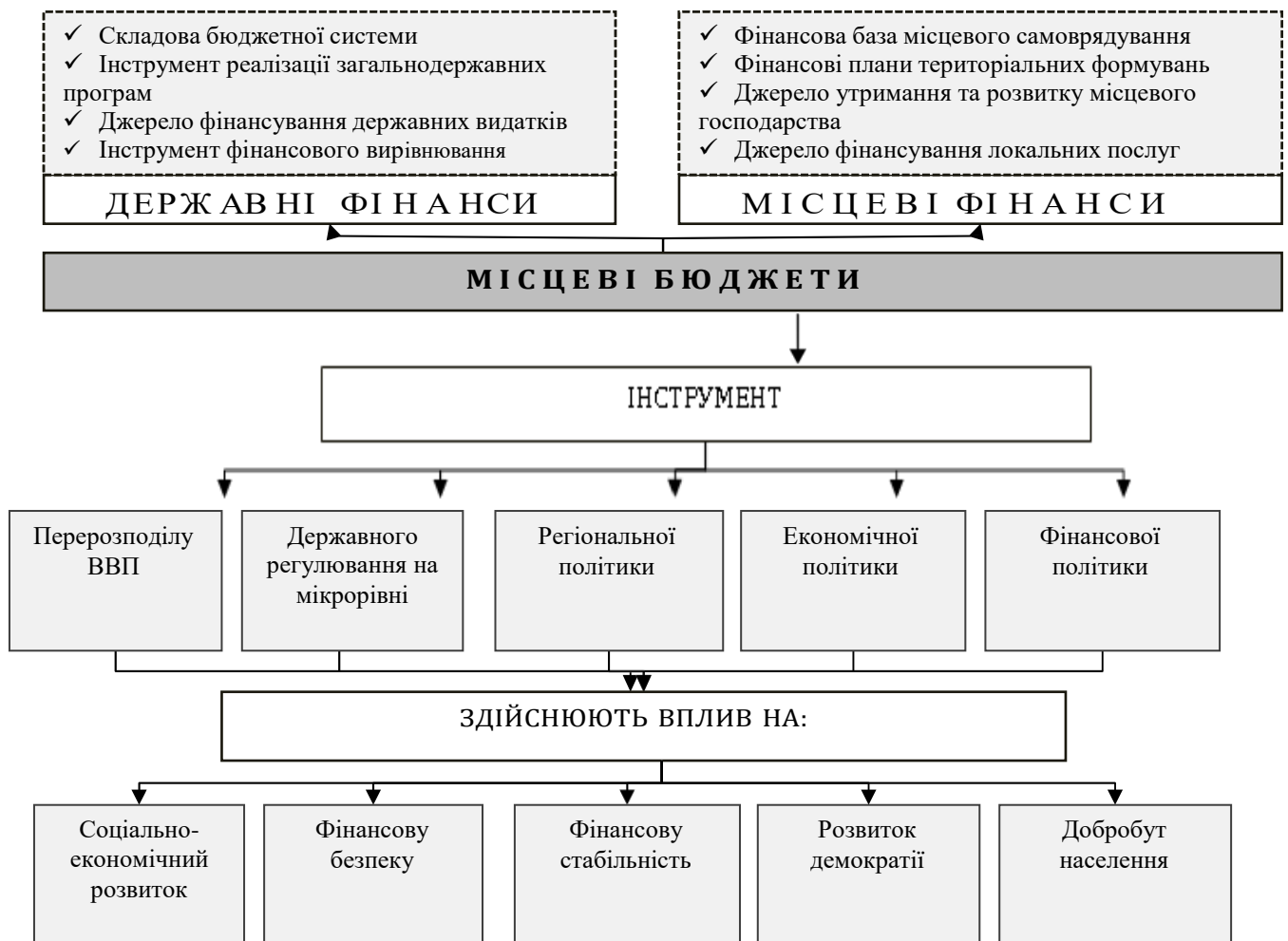

Рис. 1.1. Соціально-економічна роль місцевих бюджетів

Найважливішою характеристикою стану територіальної громади є соціально-економічний розвиток території, на якій вона функціонує. Економічний розвиток у сільській місцевості пов'язаний з раціональним використанням земельних ресурсів,

розвитком сільськогосподарської діяльності та залученням інвестицій. Розширення економічних можливостей для розвитку соціальної сфери у сільській місцевості відбувається за рахунок розвитку промисловості, організації переробки сільськогосподарської продукції. Соціальний розвиток пов'язаний з належною соціальною інфраструктурою, наданням якісних адміністративних послуг та первинної медичної допомоги. Тому важливо забезпечити інтеграцію, оцінити та ідентифікувати ресурсний потенціал громади (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Структура ресурсної бази соціально-економічного розвитку територіальних громад

Роль і значення місцевого бюджету в державному управлінні визначається типом економічної системи, обраними цілями і пріоритетами соціально-економічного розвитку громади [24, С.487]. Кошти бюджетів місцевого самоврядування спрямовуються на утримання закладів соціально-культурної сфери та охорони здоров'я, будівництво житлового фонду та об'єктів побутового обслуговування населення, оплату соціального забезпечення, тобто фінанси місцевого самоврядування відіграють велику роль у забезпеченні потреб мешканців у соціальних послугах [33]. Крім того, місцеві бюджети є основним джерелом фінансування розбудови соціально-економічної інфраструктури громад. Тому

місцеві бюджети стають важливим засобом макроекономічного регулювання, розвитку місцевої економіки, джерелом особистісного зростання громадян.

Отже, саме тому підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів, а разом із тим, і піднесення суспільного добробуту залишається однією з найбільш гострих проблем у сучасній Україні, тим більше в умовах економічної кризи, викликаної війною, втратою частини традиційних економічних партнерів, пандемією COVID-19, протипандемічними обмежувальними заходами тощо.

Висновок до розділу 1

У результаті проведеного дослідження теоретико-методологічних засад розвитку місцевого бюджету можна зробити наступні висновки.

1. Досліджуючи особливості формування бюджетів місцевого самоврядування в умовах розвитку місцевого самоврядування на території сучасної України, можна підкреслити роль бюджетів місцевого самоврядування як необхідного елемента ефективного становлення місцевого самоврядування.

2. Систематизація існуючих у науковій літературі підходів до визначення поняття «місцевий бюджет» виявила складність та багатогранність цього терміну та відсутність єдиного підходу до його трактування.

У цьому контексті пропонується комплексний підхід до визначення місцевих бюджетів, згідно з яким роль місцевих бюджетів виокремлюється таким чином, як: чинника соціально-економічного розвитку та фінансової стабільності; інструменти фінансового вирівнювання та макроекономічного регулювання; засоби перерозподілу національних продуктів; фінансова основа виконання завдань органів місцевого самоврядування; джерело фінансових ресурсів для забезпечення розвитку адміністративно-територіального утворення; інструменти реалізації національних стратегій, державних і регіональних програм розвитку.

3. Основна увага зосереджена на соціально-економічній ролі місцевих бюджетів як важливого чинника регіонального розвитку.

Визначено структуру ресурсної бази соціально-економічного розвитку територіальної громади.

РОЗДІЛ 2. ДЮЧА ПРАКТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

2.1. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіону

Золочівська міська територіальна громада включає 67 населених пунктів та поділяється на 13 старостинських округів, що були утворені на основі колишніх сільських рад. Золочівська громада – одна з найбільших громад Львівської області за територією та за кількістю включених населених пунктів, що обумовлює розгалуженість системи закладів соціальної сфери та складність системи управління. Золочівська міська рада демонструє достатньо високий рівень системності та якості прийняття управлінських рішень, що однозначно пов'язано із досвідом виконання управлінських функцій (м. Золочів було і є районним центром) та наявністю кваліфікованого управлінського персоналу. Водночас присутній дисбаланс між рівнем соціально-економічного розвитку центру громади – м. Золочів та інших населених пунктів, які є сільськими, вимагає від органу місцевого самоврядування активної політики щодо розвитку сільських територій.

Створення Золочівської територіальної громади шляхом об'єднання міста Золочів та прилеглих сільських територіальних громад (які володіють значними обсягами земельного фонду) дозволяє розширити можливості економічного розвитку для міста та підвищити ефективність використання земель сільських старостинських округів, зокрема для несільськогосподарських цілей.

Відстань від кордону з Європейським Союзом (Республіка Польща) до межі громади – близько 100 км. Відстань від адміністративного центру до м. Львова: залізницею – 77 км, шосейними шляхами – 66 км. Через територію громади проходить залізнична колія Львів-Київ, шосейні автостради Львів – Тернопіль, Львів – Івано-Франківськ, лінії електропередач, газопроводи та магістральний нафтопровід „Дружба”.

На 01.01.2023 р. чисельність населення Золочівської ТГ становить 49243 осіб. Впродовж останнього десятиліття кількість мешканців населених пунктів, які входять до складу громади, зменшувалась, при цьому природне скорочення населення щорічно суттєво перевищує показники по області.

Повномасштабна війна після 24 лютого 2022 року лише поглибила

демографічні проблеми громади, оскільки частина мешканців виїхала за кордон.

Особи працездатного віку серед місцевих жителів становили 2/3 (68%) усіх жителів, 17% – діти. Загалом в останні роки простежувалось скорочення чисельності економічно активного населення у громаді.

Таблиця 2.1

Показники соціально-економічного розвитку Золочівської міської територіальної громади, 2022 рік

Статус громади	Золочівська
	Міська територіальна громада
Показники	
Демографія	
Населення, тис. осіб	49,2
Природний приріст/скорочення, на 1000 осіб наявного населення	-7,4
Територія, км²	
Територія	630,7
Щільність населення, осіб/км ²	78,1
Земельні ресурси, % від загальної площі	
Сільськогосподарські землі	64,9
Ліси та інші лісовкриті площі	27,0
Економіка	
Кількість суб'єктів господарювання, одиниць	525
Кількість підприємств на 10 тис. населення, одиниць	40
Кількість малих підприємств на 10 тис. населення, одиниць	38
Лідер за обсягами оподаткування, галузь/питома вага у %	Сільське господарство, 9,3%
Середня заробітна плата, грн.	9 394
Фінанси	
Доходи бюджету, тис.грн	554540,2
Дотація та субвенція, тис.грн.	144903,8
Індекс податкоспроможності	0,7919
Комунальна інфраструктура	
Обладнання загальної площі житлового фонду, %	
Водопроводом	62,0
Каналізацією	61,1

Газом	86,9
<i>Соціальна інфраструктура</i>	
Кількість ДНЗ, один.	9
Кількість ЗОШ та НВК, один.	29
Кількість медичних закладів, один., у тому числі	39
амбулаторій загальної практики – сімейної медицини, один.	7
Кількість закладів культури, один.	54
Кількість спорт. споруд, один.	84
<i>Сильна сторона, що надає перевагу у розвитку</i>	Розвинутий с/г регіон, транспортна мережа, туристичний потенціал

Ринок праці в Золочівській громаді є розбалансованим та характеризується такими тенденціями (станом на жовтень 2023 р.):

1) рівень офіційного безробіття в громаді суттєво перевищує середньообласні показники;

2) водночас в громаді присутня значна кількість вакансій. При цьому основний попит на працівників у сегментах робітники та кваліфіковані робітники; працівники сфери торгівлі та послуг. В розрізі професій: монтер кабельного виробництва, швачка, кухар, оператор котельні, столяр, водій автотранспортних засобів;

3) 2/3 усіх вакансій пропонують заробітну плату в діапазоні 6 500-8 000 грн, тобто близьку до мінімальної. Деяко вищий рівень оплати праці пропонує ТзОВ «Електроконтакт Україна», ТзОВ «Княжі лани», ТзОВ «Захід-агро МХП», ДП «Золочівський лісгосп», ТзОВ «Коудайс Україна», філія ТОВ «Карпатські мінеральні води», Львівська філія «Торговий дім «Карпатські мінеральні води»».

При цьому в громаді присутній достатньо високий рівень тіньової зайнятості. За оцінками представників органу місцевого самоврядування близько третини економічно активного населення громади працюють без офіційного працевлаштування, або регулярно виїжджають на роботу за межі України.

Отже, Золочівська міська територіальна громада володіє достатнім трудовим

потенціалом для залучення нових і розвитку існуючих підприємств. Важливою умовою реалізації інвестиційних проєктів є необхідність надання конкурентної заробітної плати працівникам (від 18 тис. грн).

Після початку війни частина підприємств призупинила свою діяльність, або зменшила зайнятість працівників. Війна негативно позначилась на трудовому потенціалі громади – значна частина економічно активного населення громади (до 5-10%) перебуває за кордоном, крім цього значне посилення розриву в оплаті праці між Україною та європейськими країнами (зокрема Польщею) спонукало до пошуку роботи за кордоном. Водночас Золочівська громада сильно відчуває втрату кваліфікованих кадрів через виїзд мешканців громади за кордон та мобілізацію чоловіків до лав ЗСУ.

З початком війни у громаді простежується міграційний приріст ВПО. На кінець серпня у Золочівській громаді перебувало 3060 внутрішньо переміщених осіб. Серед ВПО особи працездатного віку становили 55%.

Поповнення громади внутрішньо переміщеними особами суттєво не вплинуло на ринок праці, оскільки частина ВПО не шукає роботу (з огляду на наявність заощаджень, або високий рівень доходів чоловіків-військових, сім'ї яких тимчасово проживають в громаді) або залишається частково працевлаштованими на попередніх місцях праці, частина ВПО намагаються працевлаштуватись не на постійній основі, а шукають тимчасову роботу.

Станом на кінець грудня 2022 року у Золочівській громаді було зареєстровано 525 суб'єкти господарювання (без урахування фізичних осіб підприємців).

Економіка Золочівської міської територіальної громади має кілька напрямків спеціалізації – у місті Золочеві сконцентрований промисловий потенціал громади (виробництво електричних кабельних мереж до автомобілів, меблева та текстильна промисловість тощо). Сільські території громади характеризуються розвиненим сільським господарством (як рослинництво, так і тваринництво), а також лісівництвом.

Оцінка структури економіки громади за сплаченими до місцевого бюджету податками свідчить про те, що, на відміну від більшості територіальних громад, у Золочівській громаді основними платниками податків у 2022 році є військові

частини, розташовані у місті Золочеві. При цьому, з огляду на об'єктивні обставини частка сплачених ними податків в структурі доходів місцевого бюджету суттєво зросла у 2022 році. З одного боку, знаходження цих військових частин в громаді мало позитивний вплив на розвиток економіки громади, оскільки забезпечує порівняно вищий рівень доходів зайнятих там мешканців, продукує платоспроможний попит на товари та послуги, що є стимулом для активізації інших видів діяльності, зокрема житлового будівництва, сфери послуг тощо. З іншого боку, така висока залежність місцевого бюджету від кількох платників податків (ще й достатньо специфічної сфери) формує ризики. Фактично це свідчить про необхідність нарощення економічної потужності громади за рахунок розвитку наявного та створення нового бізнесу. Ситуація змінилася із зміною сплати ПДФО військовими частинами на сьогодні.

Лідируючі позиції по кількості суб'єктів господарської діяльності (без фізичних осіб-підприємців) займають такі види економічної діяльності як «Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування» (32,0%), «Надання інших видів послуг» (15,2%), «Переробна промисловість» (12,0%). Феномен «Діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування» пояснюється значною кількістю об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), яких тільки по місту Золочів налічується 161 одиниць.

В загальних обсягах оподаткування домінує третинний сектор (сфера послуг) – 80,7%. На друге місце виходить первинний сектор завдяки галузі сільського господарства (14,5)%, на третьому місці вторинний сектор.

З огляду на широкий спектр видів економічних діяльностей у третинному секторі, доцільно виділити в ньому суспільний сектор економіки, що потребує стійкого джерела фінансування, яким виступають податкові надходження до бюджету держави. Фактично податки виступають платою за суспільні блага, що надаються державою своїм громадянам. Суспільний сектор охоплює усі організації сфери публічного управління (державні та місцеві), соціальної безпеки, законності і правопорядку, освіти, охорони здоров'я, соціальних та культурних послуг незалежно від джерела їх фінансування і організаційно-правової форми постачальника. Виокремлення таких видів економічної діяльності засвідчить, що в економіці

Золочівської громади цей сектор є визначальним, зокрема (% від загального обсягу оподаткування СГД):

- Освіта 22,8%
- Оборона 20,3%
- Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги 8,6%
- Державне управління та соціальне страхування 7,0%
- Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування 0,7%

Сумарний обсяг оподаткування суб'єктів господарської діяльності суспільного сектору за 2022 рік становить 59,4% і значно перевищує інші види економічної діяльності.

Якісний аналіз підприємств свідчить, що серед середніх підприємств на території громади можна назвати державне підприємство "Золочівський лісгосп" з чисельністю працівників більше 200 осіб, Філія товариства з обмеженою відповідальністю "КАРПАТСЬКІ МІНЕРАЛЬНІ ВОДИ" (близько 190 працівників), ТОВ "Княжі лани" (близько 150 працівників), Міське комунальне підприємство "ЗОЛОЧІВВОДОКАНАЛ", Золочівське міське виробниче житлово-комунальне підприємство, ПП "ГАЛКОМСЕРВІС", ТЗОВ "Д-МІКС" та інші. Кількість підприємств, загальний податок яких складає більше 20 млн.грн. на рік, становить 22 суб'єкти, діяльності яких стосуються різних видів, зокрема – лісництва, сільського господарства, будівництва, виробництва безалкогольних напоїв; виробництва текстильних матеріалів, паперової та картонної тари, постачання води, пари, кондиційованого повітря, діяльності у сфері провідного електрозв'язку, збирання безпечних відходів.

На сьогодні ведуться переговори на рівні Львівської області та Золочівського району щодо будівництва на території громади (біля села Сасів, що за 8 км від Золочева) заводу із виготовлення напоїв вартістю 15-20 млн доларів та можливістю працевлаштування близько 400 осіб.

Аналіз інформації щодо географічного розташування ФОПів на території громади засвідчив, що основна їх кількість сконцентрована в місті Золочеві (74%), решта 26% - в сільських населених пунктах громади. Лише по окремих видах економічної діяльності між адміністративним центром (Золочів) та сільськими

населеними пунктами спостерігається певний паритет чи навіть переважання сільських населених пунктів, зокрема: будівництво - 35% м. Золочів, 65% - сільські населені пункти; сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство – 54% і 46% відповідно; переробна промисловість - 60% і 40% відповідно.

Важливо відзначити, що серед 986 ФОПів Золочівської міської ради присутні 293 суб'єктів (30%), які використовують найманих працівників. При цьому кількість цих найманих працівників у 2019-2022 роках склала 1 100 осіб, що дозволило отримати в державний бюджет 18 238,8 тис. грн. (2019), 13 658,3 тис. грн. (2020), у тому числі - місцевий бюджет, в основному за рахунок ПДФО. Середня кількість найманих працівників коливається в діапазоні (3-4 особи), тільки 14 ФОПів утримують більше 10-ти осіб.

По Золочівській територіальній громаді налічується 30 сільгосп підприємств, у тому числі – 7 фермерських господарств.

Таблиця 2.2

Основні бюджетоутворюючі підприємства Золочівської міської територіальної громади

Назва	Обсяги поступлення до міського бюджету за 2022 рік, тис.грн.
ТзОВ «Електроконтакт Україна» Львівська філія «Торговий дім «Карпатські мінеральні води»» - 3117,4 тис.грн.	19228,0
ТзОВ «Княжі лани»	7667,5
ТзОВ «Захід-агро МХП»	5816,7
ДП «Золочівський лісгосп»	4794,4
ТзОВ «Коудайс Україна»	4696,4
Філія ТОВ «Карпатські мінеральні води»	3344,0
Львівська філія «Торговий дім «Карпатські мінеральні води»»	3117,4

За період війни суттєвих змін в кількості зареєстрованих юридичних осіб в громаді не було зафіксовано. Водночас як великий бізнес, так і МСП зазначають спад виробництва та зайнятості на 25-30% довоєнного рівня внаслідок проблем із

експортною логістикою, зменшення платоспроможного попиту на внутрішньому ринку, а також через мобілізацію працівників до лав ЗСУ, що часто дестабілізує виробничі процеси. Проте переважна більшість підприємств продовжує функціонувати.

Серед пріоритетів розвитку економіки громади, які визначені в Стратегії розвитку Золочівської міської територіальної громади до 2027 року – розвиток туристичної галузі [42].

Золочівська громада має значний потенціал для розвитку туризму та рекреації. Найціннішими об'єктами історико-культурної спадщини є Золочівський замок та інші. У структурі в'їзного туризму спостерігається незначна кількість внутрішніх туристів та переважання іноземних туристів. Найчастіше туристи приїжджають з метою пізнавального та релігійного туризму.

Отже, Золочівська громада володіє потенціалом розвитку видів економічної діяльності, які відносяться до смарт-спеціалізації Львівщини, зокрема за напрямком біоекономіка. Йдеться насамперед про лісовий та аграрний сектори. За умови запуску програм фінансування імплементації смартспеціалізації Золочівська громада може розвивати зазначені сектори на основі поглиблення переробки сировини, впровадження інновацій та підвищення технологічності виробничих процесів.

Важливо, що місцеві підприємці дуже позитивно оцінюють існуючий підприємницький клімат в громаді, налагодженість комунікації з органами місцевого самоврядування, сприяння у започаткуванні та веденні підприємницької діяльності.

2.2. Оцінка ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіон

За 2022 року до загального фонду бюджету Золочівської міської територіальної громади надійшло доходів, без врахування міжбюджетних трансфертів, в сумі 389019,8 тис.грн., що становить 119,6% до уточненого плану на звітний період або більше на 63618,6 тис.грн.

Порівняно з таким періодом минулого року надходження податків, зборів та інших платежів до загального фонду бюджету міської територіальної громади зросли на 145179,4 тис.грн. або 59,5%.

Левову частку поповнив бюджет податок на доходи фізичних осіб – на 313628,3 тис.грн. Виконання уточненого плану склало 130,1%. Порівняно з минулорічним показником надходження цього податку збільшились на 94,0% або на 151942,7 тис.грн., що пояснюється зростанням розмірів соціальних стандартів, а також збільшенням з 1 січня 2022 року розміру зарахування податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів територіальних громад з 60% до 64%.

Найбільший приріст сплати податку, в співставних умовах, забезпечили військова частина А2562 – більше в 7,6 раз (+45182,0 тис.грн.), військова частина 3007 - більше в 3,8 рази (+50497,8 тис.грн.), Державний пожежно-рятувальний загін ГУ Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Львівській області – більше в 4,2 рази (+3015,8 тис.грн.), Головне управління Національної поліції у Львівській області – більше в 2,8 рази (+3964,3 тис.грн.), ФОП Вах В.Д. – більше в 3,6 рази (+1396,7 тис.грн.), військовий госпіталь Національної гвардії України – більше в 2,7 рази (+4716,0 тис.грн.), ДП «Золочівський лісгосп» - більше 44,9% (+1427,9 тис.грн.), ПрАТ «Львівобленерго» - 42,7% (+765,5 тис.грн.), філією ТзОВ «Карпатські мінеральні води» - 32,0% (+810,3 тис.грн.).

Відповідно до положень Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» № 1914-IX від 30.11.2021 року щодо необхідності сплати податковими агентами сум податку з доходів від продажу електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії генеруючими установками, які належать фізичним особам, за місцезнаходженням таких генеруючих установок від ТзОВ «Львівенергозбуд» надійшло до міського бюджету 1582,6 тис.грн.

У зв'язку із зміною, продовж 2022 року, місця перерахування податку на доходи фізичних осіб з міського бюджету м.Львова до бюджету Золочівської міської територіальної громади Управлінням служби безпеки сплачено податку до міського бюджету 10248,9 тис.грн., Львівським обласним територіальним центром комплектування та соціальної підтримки – 7869,5 тис.грн.

Надходження податку на доходи фізичних осіб від сфери підприємництва до міського бюджету склали 100221,8 тис.грн., від бюджетної сфери – 213406,5 тис.грн. Порівняно з аналогічним періодом торік бізнес збільшив обсяги сплаченого податку на

9,2%, а бюджетна сфера – в 3,1 рази.

Обсяг сплати єдиного податку склав 39555,3 тис.грн. або 103,1% до планового показника. В порівнянні з відповідним періодом попереднього року відбулось зростання сплати на 3,5% або 1355,5 тис.грн., що спричинено збільшенням розміру мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, прив'язку до яких мають ставки для платників I та II груп платників єдиного податку, а також ростом обсягу доходів і відповідно відрахування єдиного податку платниками III групи – фізичними особами.

Сплата податку юридичними особами – платниками 3 групи зменшилась на 34,6% або 2052,0 тис.грн., зокрема ТзОВ «НВП «Ватер» на 531,3 тис.грн. та ПП «Золочівстарбуд» на 841,9 тис.грн. по причині переходу їх з 1 жовтня 2021 року на загальну систему оподаткування; ПП «Золочівдорбуд» на 439,6 тис.грн., ПП «Контур» - 86,6 тис.грн., ПП «Палітра» - 81,9 тис.грн., ПП «Колорит» - 87,8 тис.грн., ПП «АМ «Сервісенерго» - 44,7 тис.грн., ТОВ «Лібертрад» - 182,6 тис.грн. ТОВ «Техбудгруп» - 148,3 тис.грн., ТзОВ «Райсільенерго» - 102,4 тис.грн. із-за зменшення сум отриманих ними доходів, які підлягають оподаткуванню; ТзОВ «Альтер Енерджі Долина» - 184,9 тис.грн., ТзОВ «Альтер Енерджі Рогатин» - 128,9 тис.грн., ТзОВ «Ю.Р.О.Л.» - 100,1 тис.грн. із-за зміни юридичної адреси.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 2120–ІХ від 15 березня 2022 року надано право не сплачувати єдиний податок для I та II груп до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України. Завдяки проведеній фінансовим управлінням роз'яснювальній роботі серед суб'єктів господарювання, вдалось уникнути значних втрат доходів міського бюджету. Ці втрати склали орієнтовно лише 760,0 тис.грн., що складає 10 відсотків до загальної суми податку сплачено платниками 1 та 2 груп. або приблизно 180 фізичних осіб – підприємців (≈17% до загальної кількості платників 1-2 груп що сплачували податок у 2022 році) з певною періодичністю, від одного до дев'яти місяців, скористались наданим правом.

Плати за землю за звітний період до бюджету громади надійшло в сумі 15298,8 тис.грн., що становить 70,5% до річного плану або менше на 6401,2 тис.грн. Проти аналогічного періоду минулого року надходження плати за землю зменшились на

25,7% або 5287,0 тис.грн.

Ключовою причиною недовиконання планових показників є зниження нормативної грошової оцінки землі на території м.Золочева, у зв'язку з її оновленням. Як наслідок цього, найбільше зменшилась сплата земельного податку АТ «Укрзалізниця» на 4238,8 тис.грн.

На недовиконання планових показників по платі за землю значною мірою вплинуло допущення значного податкового боргу по земельному податку ДП «Укрспирт» - 481,7 тис.грн., МКП «Золочівтеплоенерго» - 192,4 тис.грн., та по орендній платі за землю – ПП «Сасів-агро» - 297,4 тис.грн., ТзОВ «Тіса Біо» - 61,0 тис.грн., ТзОВ «АС Захід-авто» - 34,0 тис.грн.

Згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» №2145-ІХ від 24.03.2022 року в 2022 році було надано в оренду 631,8 га земель сільськогосподарського призначення на суму орендної плати 866,4 тис.грн.

Надходження частини акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального до міського бюджету становить 4268,3 тис.грн., що менше від затвердженого плану на 2022 рік на 63,5% або 7411,7 тис.грн. та на 61,7% або 6877,1 тис.грн. до находжень за 2021 рік, що спричинено встановленням Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» №2120–ІХ від 15 березня 2022 року нульової ставки акцизного податку на пальне, яка діяла впродовж березня-вересня 2022 року.

Акцизного податку з реалізації алкогольних та тютюнових виробів надійшло в сумі 4651,6 тис.грн., що становить 162,1% до плану на 2022 рік або більше на 1781,6 тис.грн. Порівняно з 2021 роком надходження акцизного податку з реалізації алкогольних та тютюнових виробів зросли на 51,7% або 1585,0 тис.грн.

Виконання плану по надходженнях плати за надання адміністративних послуг становить 106,2% або більше на 287,5 тис.грн. Відносно аналогічного періоду минулого року поступлення плати за надання адміністративних послуг зросли на 39,8% або 1397,2 тис.грн., в основному за рахунок збільшення перерахування плати за надання адміністративних послуг Головним управлінням державної міграційної служби на

79,5% (+817,7 тис.грн.) та Регіональним сервісним центром Головного сервісного центру МВС у Львівській області на 5,9% (+141,3 тис.грн.)

У той же час, через обмеження доступу до державних реєстрів із-за введення воєнного стану, що діяли впродовж звітнього періоду відсутні надходження адміністративного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань (план на 2022 рік – 70,0 тис.грн.), а адміністративного збору за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень впродовж 2022 року надійшло лише в сумі 41,9 тис.грн. (річний план – 1000,0 тис.грн.).

Поступлення податку на майно, відмінне від земельної ділянки, становлять 3061,6 тис.грн., що більше плану на 20,0% або 509,6 тис.грн. Порівняно з аналогічним періодом минулого року надходження податку на майно, відмінне від земельної ділянки, збільшились на 14,0% або 375,6 тис.грн.

У 2022 році в результаті співпраці фінансового управління з податковою інспекцією було залучено до оподаткування 17 власників об'єктів нежитлової нерухомості, сума поступлень податку на майно від яких склала 55,2 тис.грн.

Плати за оренду комунального майна надійшло в сумі 1083,6 тис.грн., що на 54,8% або 383,6 тис.грн. більше річного плану. Порівняно з 2021 роком надходження плати за оренду комунального майна збільшились на 21,8% або 194,2 тис.грн.

Надходження рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин склали 239,3 тис.грн., що становить 162,8% до плану на 2022 рік або більше на 92,3 тис.грн. Порівняно з 2021 роком надходження збільшились на 61,4% або 91,0 тис.грн., в основному за рахунок збільшення її сплати ЛМКП «Львівводоканал» в 2,6 рази (+82,3 тис.грн.) та ТОВ «Карпатські мінеральні води» на 22,3% (+11,5 тис.грн.).

Рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів надійшло до міського бюджету в сумі 1029,9 тис.грн., що становить 133,4% до річного плану 2022 року або більше на 257,9 тис.грн. Порівняно з аналогічним періодом 2021 року надходження цього виду доходів збільшились на 33,3% або 257,4 тис.грн. за рахунок збільшення сплати ДП «Золочівський лісгосп» на 33,0% (+250,2 тис.грн.), ДЛГП «Галсільліс» - 13,3% (+1,9 тис.грн.), та АТ «Укрзалізниця» - більше в 9,8 раз (+5,3 тис.грн.).

Надходження податку на прибуток становить 72,7 тис.грн та частини чистого

прибутку комунальних підприємств 140,5 тис.грн., що більше плану на 2022 рік, відповідно, у 2,9 рази або 47,7 тис.грн. та 3,1 рази або 95,5 тис.грн. Проти 2021 року надходження цих платежів збільшились, відповідно, в 2,8 рази або 46,9 тис.грн. та в 3,1 рази або 95,4 тис.грн.

В порівнянні з аналогічним періодом 2021 року збільшили сплату податку на прибуток КП «Золочівський ринок» в 3,4 рази або на 43,0 тис.грн., КП готель «Україна» - на 58,0% або 2,5 тис.грн., Золочівське МВЖКП – 39,1% або 1,4 тис.грн.

Сплату частини чистого прибутку збільшили КП «Золочівський ринок» в 3,2 рази або на 90,1 тис.грн., КП готель «Україна» - в 3 рази або 4,8 тис.грн., Золочівське МВЖКП – на 28,9% або 0,5 тис.грн.

Туристичного збору надійшло за звітний період надійшло в сумі 58,4 тис.грн., що більше плану в 3,9 рази або на 43,4 тис.грн. та в 4,9 рази або 46,5 тис.грн. більше як за 12 місяців 2021 року. Зокрема, від КП «Готель «Україна» надійшло 54,4 тис.грн. та від ПП Будзівула М.В. 4,0 тис.грн., що більше аналогічного періоду минулого року, відповідно, в 4,9 рази та 5,3 рази.

Інших надходжень до міського бюджету поступило в сумі 697,7 тис.грн., що на 7,3% або 47,3 тис.грн. більше уточненого річного плану 2022 року. Значна сума інших надходжень пояснюється поверненням ПП «Золочівдорбуд» помилково отриманих з міського бюджету коштів у 2021 році в сумі 623,1 тис.грн.

Впродовж 2022 року до загального фонду бюджету міської територіальної громади надійшло міжбюджетних трансфертів в загальній сумі 144521,2 тис.грн., в тому числі з:

- державного бюджету – 135196,1 тис.грн., а саме:
- базової дотації – 10902,0 тис.грн.;
- освітньої субвенції – 124294,1 тис.грн.
- обласного бюджету - 8948,8 тис.грн., а саме:
- дотації на проведення розрахунків протягом опалювального періоду за комунальні послуги та енергоносії, які споживаються установами, організаціями, підприємствами, що утримуються за рахунок відповідних місцевих бюджетів за рахунок відповідної дотації з державного бюджету – 5552,8 тис.грн.;
- дотації для надання компенсації за спожиті комунальні послуги під час

розміщення внутрішньо переміщених осіб у будівлях (приміщеннях) об'єктів комунальної у період воєнного стану – 501,0 тис.грн.;

- субвенції на здійснення переданих видатків у сфері освіти за рахунок коштів освітньої субвенції – 1372,7 тис.грн.;

- субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету – 589,0 тис.грн.;

- субвенції на закупівлю опорними закладами охорони здоров'я послуг щодо проектування та встановлення кисневих станцій за рахунок залишку коштів відповідної субвенції з державного бюджету, що утворився на початок бюджетного періоду – 700,0 тис.грн.;

- субвенції для оснащення навчальних кабінетів предмета «Захист України» - 233,3 тис.грн.;

- бюджету Поморянської селищної громади – 350,1 тис.грн. на відшкодування видатків по утриманню підопічних, які перебувають у відділенні надання соціальних послуг в умовах цілодобового проживання в с.Новоселище;

- бюджету Глинянської міської громади – 26,2 тис.грн. на відшкодування видатків за надані послуги дітям з особливими освітніми потребами КУ «Інклюзивно-ресурсний центр».

До спеціального фонду бюджету міської територіальної громади надійшло доходів в сумі 20616,6 тис.грн. доходів, що становить 100,4% до уточненого річного плану на 2022 рік. В розрізі платежів: екологічного податку надійшло 154,6 тис.грн., що становить 82,2% річного плану; коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва надійшло 766,5 тис.грн., грошових стягнень за шкоду заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності - 21,7 тис.грн., коштів від продажу землі – 302,0 тис.грн., що менше річного плану в 5,6 рази; коштів від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності - 825,0 та власних надходжень бюджетних установ – 18546,8 тис.грн. або 99,5% до уточненого річного плану.

Основною причиною недовиконання у 2022 році плану по надходженню екологічного податку є зменшення його сплати у порівнянні з 2021 роком ДП

«Укрспирт» на 27,6 тис.грн. (менше в 23 рази).

Впродовж 2022 року до спеціального фонду бюджету міської територіальної громади надійшло 382,6 тис.грн. субвенції з обласного бюджету на впровадження заходів з підвищення енергоефективності, а саме на реконструкцію теплової мережі до будинку по вул. Шашкевича, 35 в м.Золочів.

2.3. Проблемні аспекти забезпечення соціально-економічного розвитку регіону

На процес забезпечення соціально-економічного розвитку громад впливають характер управління, рівень використання ресурсів. Одночасно з розвитком державних систем формувалося самоуправління як спосіб здійснення владних повноважень, суть якого полягала в орієнтації влади на інтереси місцевих жителів. Використання ресурсів громади з метою забезпечення потреб його жителів, розвитку економіки громади та середовища являє собою управління його розвитком. Для висвітлення теоретичних засад забезпечення соціально-економічного розвитку громад необхідно з'ясувати його сутність. Соціально-економічний розвиток громад пов'язаний із процесами розширеного відтворення соціальних та економічних ресурсів.

Можна зазначити, що більшість вчених термін «розвиток» розкривають в таких поєднаннях: економічний розвиток, соціально-економічний розвиток, розвиток економіки України (або іншої країни), розвиток регіону, міста. Науковцями постійно робиться спроба ідентифікації категорії «розвиток». Так, Т. Розанова стверджує, що поняття «розвиток» включає три взаємопов'язані між собою характеристики: зміну, зростання та поліпшення. В економіці під розвитком, більшість вчених, розуміють якісну, кількісну, допоміжну та необоротну зміну у визначеній системі. Розвиток завжди має спрямованість, яка визначається метою або системою цілей. Якщо ця спрямованість позитивна, то говорять про прогрес, якщо негативна, то про регрес, або про деградацію. Іншими словами, природа розвитку громад завжди передбачає певну мету або кілька цілей. Управління розвитком стає все більш актуальним у міру того, як зростає темп соціально-економічних змін. Особливо яскраво прискорення розвитку організацій, міст, регіонів, країн проявлялося в ХХ ст. [45, с. 15-24].

Є. Зарова і Г. Хасаєва трактують соціально-економічний розвиток громад як

«...процес безперервного економічного зростання території, що відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх виробничих, інституційних, соціальних факторів, та забезпечує підвищення рівня і якості життя його населення». Також з чисто економічними характеристиками нерідко розглядають соціальні та екологічні параметри розвитку. Більш того, соціальні та екологічні характеристики давно вже стали засадничими показниками, що оцінюють ступінь розвитку будь-якої економічної системи, в тому числі громади [45, с. 15-24].

Місцеві органи влади здійснюють функції надання послуг жителям та підприємствам (утримання доріг, водо-, тепло-, енергопостачання, прибирання сміття, утримання парків, місць відпочинку і т.д.) і управління соціально-економічним розвитком території. Соціально-економічного розвиток громад також залежить від рівня ефективності, функціонування його підсистеми (виробнича, транспортна, медична, освітньо-культурна, енергетична, обслуговуюча). Цілі розвитку підсистем відображають сутність соціально-економічного розвитку, концентрують увагу на взаємне забезпечення сприятливих умов розвитку окремих підприємств і організацій, розташованих на території громад [44, с.42].

Економічний розвиток може забезпечуватися за рахунок кращого використання діючих виробничих потужностей, на базі існуючих основних фондів. Однак, все більшу увагу необхідно приділяти оновленню основних засобів, інфраструктури на ґрунті залучення інвестицій. Перехід до інвестиційного типу зростання створює основу для стійкого економічного розвитку.

В той час коли економічне зростання означає збільшення кількісних показників; розвиток передбачає, перш за все, зміну якості. Хоча якісні перетворення, в свою чергу, можуть породжувати кількісні зміни. Якісні поліпшення в соціально-економічній системі, як підвищення рівня культури, освіти, породжують відповідні кількісні зміни - більш високі темпи зростання, збільшення продуктивності праці, розширення мережі медичних установ, шкіл і т.д. [45, с. 17].

Історично функціональна роль громад не була певною сталою величиною, вона постійно трансформувалась, видозмінювалась: від суто оборонних функцій для населення, що в них проживало, громади поступово опановують функції забезпечення такими базовими громадськими благами, як безпека мешканців, пожежна безпека,

прибирання вулиць, заклади культури. З часом у відання місцевих органів влади віддавались питання землекористування в межах даних територіальних громад, вироблення загальних правил міської забудови, соціальне забезпечення населення. Власне на підставі функцій, пов'язаних із підтриманням внутрішньої життєдіяльності громади, проходить формування обслуговуючих сфер – видів господарської активності, направлених на задоволення потреб виключно мешканців даної громади. Однак, слід розуміти, що такого роду діяльність в даному випадку не може бути самодостатньою, оскільки громада, як адміністративно територіальна одиниця, суттєво обмежена диспозицією земельних та інших матеріальних ресурсів, які, в поєднанні з іншими чинниками, формують його спеціалізацію [10, с.276].

Масштабність та розвиток обслуговуючих галузей знаходяться у прямій залежності від економічної ефективності діяльності місцевих господарюючих суб'єктів, діяльність яких направлена назовні (по відношенню до громад). Тому визначальну роль для розвитку українських громад в сучасних умовах набуває творення формуючих галузей, значення яких в часі також не є величиною постійною. З наукової та практичної точок зору, важливо розуміти взаємодію чинників, які визначають економічний і соціальний розвиток у населеному пункті.

На стан забезпечення соціально-економічного розвитку громад здійснюють вплив окремі чинники, які необхідно розкрити. Це сприятиме формуванню рекомендацій щодо заходів для підсилення чи зменшення їх впливу на забезпечення соціально-економічного розвитку громад.

Визначено дві групи чинників, які впливають на соціально-економічний розвиток міст (рис. 1.1), що дозволяє виявити фактори впливу на соціально-економічний розвиток, оцінювати їхній вплив та виявляти проблеми і здійснювати пошук шляхів їх вирішення. Важливим чинником соціально-економічного розвитку є природні ресурси. Вони найбільше впливають на розвиток, розміщення й територіальну організацію виробництва. Це пояснюється тим, що саме вони здебільшого є предметом праці, а їх видобуток становить початковий етап суспільного виробництва в цілому.

Економічна і трудова діяльність мають вирішальний вплив на розвиток економіки громади. Потреби населення визначають масштаби, обсяг і структуру суспільного виробництва. Кількість населення і його співвідношення істотно впливає на

функціонально-компонентну і територіальну структуру господарства, співвідношення галузей промисловості, обсяг виробництва продукції і продовольчих товарів.

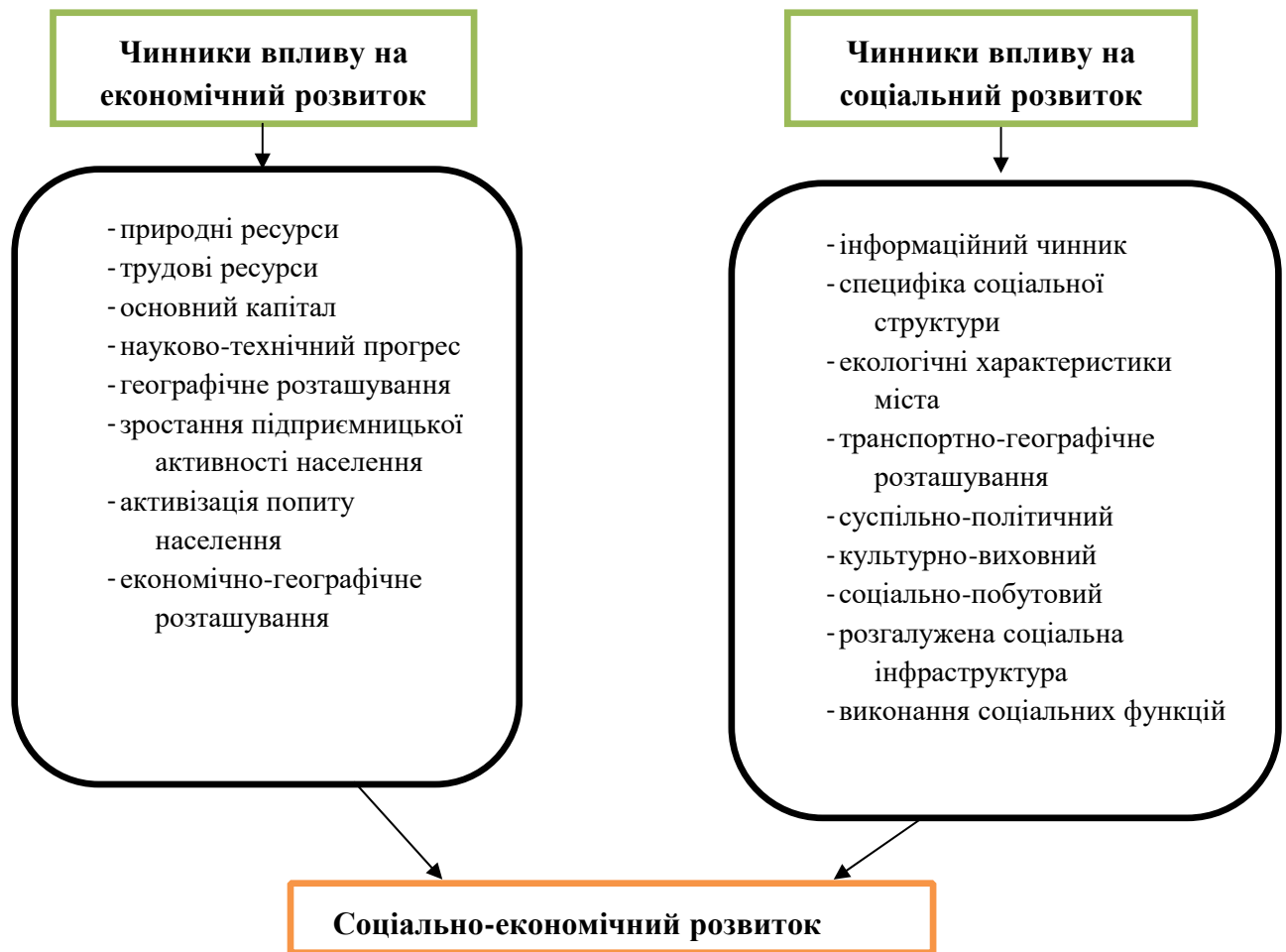

Рис. 1.1. Класифікація чинників впливу на соціально-економічний розвиток громад

Для пошуку теоретико-практичного базису вирішення проблем забезпечення соціально-економічного розвитку громад, досягнення стану соціально-економічної безпеки в громадах України є необхідністю дослідити зарубіжний досвід розвитку громад. Дослідження проблем соціально-економічного розвитку окремих громад зарубіжних країн уможливить не лише виокремлення спектра методів та інструментів, застосовуваних для їхнього вирішення, але й класифікації останніх, а також, що важливо, виявлення можливості та доцільності введення в Україні [1,с.58].

Аналіз інституційного середовища та соціально-економічного розвитку Золочівської міської територіальної громади дав змогу виділити низку проблем, притаманних громаді, серед яких ті, що мають історично обумовлений характер і не вирішені на даний час, а також ті, які актуалізувалися в умовах воєнного часу, змін та обмежень, прийнятих на державному рівні, і внутрішнього переміщення на територію

громади значної кількості осіб.

Серед основних проблем місцевого економічного розвитку Золочівської міської територіальної громади варто виділити такі:

- Поступове зменшення економічно активного населення громади, яке обумовлене, з одного боку, негативними демографічними тенденціями (вищими темпами природнього скорочення населення у порівнянні з середньообласними показниками, низька частка населення у віці 0-17 років) та еміграцією населення після 24 лютого 2022 року. З іншого боку, проблемами місцевого ринку праці (громада віддалена від обласних центрів, тому навантаження лягає на місцевий ринок праці). Саме економічно активне населення є основним потенціалом економічного розвитку громади та продукує платоспроможний попит на товари і послуги, що запускає «спіраль» місцевого економічного розвитку. Крім цього, слід зважати, що найчастіше залишають громаду молоді та талановиті люди, які вважають, що у великих містах / закордоном зможуть розкрити свій потенціал. Проблема конкуренції за мешканців між громадами, регіонами, країнами з кожним роком лише зростатиме, а тому потребує особливої уваги.

- Не зважаючи на достатньо диверсифіковану структуру, економіка Золочівської міської територіальної громади характеризується спрямованістю бізнесу в громаді на види економічної діяльності з низькою доданою вартістю. Активний розвиток рослинництва супроводжується значно нижчими темпами створення інфраструктури аграрного ринку. Також відсутня інфраструктура первинної переробки, зберігання, логістики і маркетингу в основних виробників с/г продукції – особистих селянських та фермерських господарств, що знижує рівень потенційних доходів фермерів та домогосподарств.

- Результатом спрямованості бізнесу на види економічної діяльності з низькою доданою вартістю має негативний вплив на ринок праці, який характеризується попитом в основному на працівників низької кваліфікації та порівняно нижчим рівнем заробітної плати. Це значною мірою розбалансовує попит і пропозицію на ринку праці в громаді, а підприємствам доводиться довозити працівників з інших громад. Результатом такої ситуації є порівняно вищий (з середньообласним) рівень безробіття в громаді (зокрема серед жінок), нестача працівників виробничих спеціальностей та тлі малої

кількості вакансій для кваліфікованих та висококваліфікованих кадрів.

- Високий відсоток неформальної зайнятості. Наявність значної кількості неформально працевлаштованих працівників зменшує дохід громади та сприяє поширенню явища соціального утриманства. Проблема неформальної зайнятості головним чином проявляється у сільському господарстві, сфері послуг (торгівля, готелі, заклади громадського харчування), будівництві тощо.
- Низька підприємницька активність населення та ВПО в громаді, особливо в сільських населених пунктах, за межами міста Золочів.
- Відсутність інституцій підтримки бізнесу та стимулювання підприємницької активності в громаді. Відсутність практики просування інвестиційних можливостей та слабка поінформованість про інвестиційні об'єкти громади у бізнесових колах.
- Низький рівень економічної та соціальної інтегрованості ВПО у територіальну громаду, що суттєво знижує можливість розгляду ВПО в якості економічного активу громади на даному етапі. Ця проблема має як об'єктивні, так і суб'єктивні причини.
- Зношеність інфраструктури, зокрема інженерної та транспортної. Передусім це стосується високого рівня зносу інженерних мереж та недостатньої якості доріг місцевого значення. Крім того, звертає на себе увагу відсутність належного транспортного сполучення між окремими населеними пунктами громади. Як наслідок, можливості для розвитку підприємництва на території громади зменшуються, особливо якщо це стосується розгортання виробничої діяльності, зокрема релокованих підприємств з північних і східних регіонів нашої держави. Ситуація ускладнюється у зв'язку із тим, що бюджетні можливості громади є доволі обмеженими, а це фактично унеможливорює належне фінансування заходів з модернізації місцевої інфраструктури. Крім того, розвиток секторів з високою доданою вартістю, включаючи ведення органічного тваринництва та переробку тваринницької продукції, обмежується проблемами з логістикою та відсутністю достатньої кількості потенційних інвестиційних майданчиків, спроможних задовольняти потреби підприємців у якісних інженерних мережах і сучасних комунікаціях.
- Високий рівень із легалізації економічної активності мешканців громади, що викликано відсутністю достатньої мотивації в багатьох місцевих мешканців реєструвати свою підприємницьку діяльність у вигляді ФОП. Передусім це стосується

надання туристичних послуг і ведення сільськогосподарської діяльності. Як наслідок, блокується притік інвестицій у вказані сфери, знижується рівень екологічної безпеки території від діяльності відповідних суб'єктів господарювання, а також безпеки споживачів, а місцевий бюджет втрачає частку потенційних надходжень від сфери туризму та сільського господарства.

Висновки до розділу 2

1. Провівши моніторинг соціально-економічного розвитку регіону дійшли до висновку:

- Золочівська міська територіальна громада володіє достатнім трудовим потенціалом для залучення нових і розвитку існуючих підприємств;
- економіка громади має кілька напрямків спеціалізації;
- громада володіє потенціалом розвитку видів економічної діяльності, які відносяться до смарт-спеціалізації Львівщини;
- місцеві підприємці дуже позитивно оцінюють існуючий підприємницький клімат в громаді.

2. Бюджет Золочівської міської територіальної громади формується із надходжень задля задоволення потреб населення та соціально-економічного розвитку територіальної громади.

3. Аналіз інституційного середовища та соціально-економічного розвитку Золочівської міської територіальної громади дав змогу виділити низку проблем, притаманних громаді.

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ПОСИЛЕННЯ ЇХ РОЛІ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

3.1. Зарубіжний досвід соціально-економічного розвитку територій та можливості його застосування до вітчизняної практики

Планування місцевого економічного розвитку в Україні, як і в розвинених країнах, має стати завданням територіальних громад. Спираючись на досвід таких країн, як Німеччина, Франція, Польща тощо, ми бачимо, що громади, які розвивають власні внутрішні можливості, будуть успішними, тобто покращують внутрішні умови та створюють конкурентні переваги, тим самим допомагаючи залучати більш продуктивні інвестиції, допомагати розвивати бізнес, охороняти довкілля. Існуючі підприємства в межах певної території створюють нові робочі місця для забезпечення економічного розвитку і тим самим покращують якість життя людей.

Фінансова незалежність громади є необхідною передумовою для розвитку місцевої автономії. Як зазначає з цього приводу О. Фролов, «економічною основою інститутів місцевого самоврядування в країні можна вважати державну власність і пов'язані з нею місцеві податки, державні дотації, позики, субсидії та участь. Фінансово-кредитні відносини місцевих органів влади складають ключову фінансову основу» [8, с. 26-28]. Про діяльність територіальних громад йдеться у статті 12 Конституції Французької Республіки, яка передбачає, що до складу таких територіальних громад входять такі територіальні утворення: регіони, департаменти, муніципалітети та території зі спеціальним статусом «d'outre-mer», тобто , тих територіальних утворень, які розташовані за кордоном [Шаповал, 2018].

Основна територіальна одиниця – комуна – нижча (основна) адміністративно-територіальна одиниця Французької Республіки (крім Парижа, Марселя, Ліона). У комуні владою стає міська рада. Їх діяльністю керує міський голова, який обирається представниками комуни. У певному сенсі він виконує подвійну роль: водночас є представником держави і мерії.

Французьку Комуна можна віднести до особливого територіального утворення,

в якому не існувало окремої самостійної державної влади.

Відповідно до законодавства до повноважень міської ради належать [36, с.44]:

- фіскальні повноваження, зокрема через складання бюджету та встановлення державних податків, управління залученням фінансових ресурсів, затвердження бюджетів та підготовку звітів про використання наявних фінансових ресурсів;

- стосовно права засновувати та ліквідовувати громадські служби на території, муніципальна рада може також приймати рішення про надання допомоги комунам і приватним підприємствам;

- повноваження щодо власності комуни;

- щодо облаштування території гміни та прав і повноважень щодо здійснення міської забудови, Рада має повноваження складати та затверджувати плани облаштування території, але лише за участю представників відділів, округи та, якщо необхідно, представники інших громад, які беруть участь у таких обговореннях);

- повноваження щодо кадрового забезпечення - Створення та ліквідація посад в органах управління, розширення або скорочення їх функцій чи повноважень; - Інші повноваження - Надавати поради та висловлювати погляди з цих питань, як того вимагають закони чи правила відповідного сектору громади.

французька територіальна архітектура дуже примітивна з кількох причин. Він має багато рівнів, але можна виділити п'ять основних рівнів: центральний уряд (або штат), регіони, департаменти, між громадські структури та муніципальні або сільські ради. Але жоден із них не може надати опіку нікому іншому.

Конституція гарантує принцип вільного управління територіальними органами.

Можна розглядати три територіальні рівні аналізу змін у публічних подіях у Франції:

- національний рівень, тобто центральний рівень та уповноважений рівень державні служби підконтрольні міністерствам;

- проміжний регіональний рівень, включаючи області та департаменти рівних умовах, а більше дотримання принципу неієрархії Територіальних громад. Цей рівень вважається базовим для регіональної політичної та економічної структури.

Варто зазначити, що французьке право Місцеве самоврядування було створено за німецьким зразком;

- муніципальний рівень, місцеві ради або структури, що походять від міжмуніципальних зв'язків.

У Франції тривають дебати про те, як розподілити владу та можливості. Це робиться на цих трьох рівнях. Вибір можливої передачі району та філії – лише актуальне питання. Як наслідок, обговорення питання номера на інституційному рівні не завжди актуальне. Мова не стільки про зникнення одного рівня, скільки про можливе злиття двох державних рівнів із зникненням рівня, регіональних і галузевих структур з одного боку, і муніципальних структур з іншого.

Ця ситуація є досить унікальною для Європи, що частково пояснюється дуже сильною роллю центральної держави в управлінні місцевими справами.

Цю присутність можна відчути багатьма способами (Orange, 2006):

- через застосування закону в економічній, соціальній чи культурній сферах спричиняє сильні місцеві наслідки. Зазвичай представники територіальної влади використовують активне лобіювання через асоціації, в яких беруть участь мери чи президенти регіонів та департаментів;

- через комплексну систему субсидій – загальних чи специфічних, а також коригування між розміром і фінансовим потенціалом різних місцевих органів влади. Експертам важко продемонструвати ефективність такої системи і, відповідно, легітимність цього пошуку справедливої політики;

- через наявність державних служб в областях і відомствах, оскільки більшість міністерств передали їм функції в областях і відомствах;

- завдяки владі регіональних префектів, які втратили контроль над рішеннями міської ради чи сільської ради в 1982 році, хоча вони отримували все більше повноважень і визнання керівників міського та сільського планування, а також були ініціаторами економічної та соціальної політики.

Власні кошти органів місцевого самоврядування становлять лише 43% їх видатків. Проте Конституція гарантує принцип фінансової самостійності органів місцевого самоврядування. У перерахунку на активне населення цей показник ледве досягає 41% порівняно з 59% на національному рівні (Orange, 2006).

Роботи, які залежать від муніципалітетів та їх правонаступників, становлять 33% усіх державних робочих місць поза державними лікарнями, частка, близька до розрахункової частки в Німеччині. Основна відмінність між Францією та Німеччиною полягає в розподілі робочих місць у державному секторі між національним рівнем і проміжним регіональним рівнем. Така ситуація має багато наслідків. Варто зазначити, що принаймні найважливіший, викликає справжні головні болі, які жоден французький уряд не зміг адекватно вирішити. Так, існує клубок повноважень, розподілених між різними місцевими органами влади, до яких ми повинні додати незалежні організації, такі як торгові палати, портові адміністрації, національні аеропорти тощо, жодна з яких не підлягає фактичній опіці чи контролю (Orange, 2006). Нині у Французькій Республіці діє на практиці новий рівень адміністративно-територіального устрою: асоціації комун. Він характеризується наявністю власного представницького органу, свого виконавчого органу та власного бюджету.

Польський досвід – реформи, започатковані польським урядом у 1990-х роках, зокрема реформи децентралізації, допомогли трансформувати Польщу та стати інтегрованою частиною Європейського Союзу.

Встановлення децентралізованого місцевого самоврядування в Польщі є тим зарубіжним позитивним досвідом, який можна використати в Україні для проведення реальних та ефективних реформ місцевого самоврядування з метою надання йому більшої самостійності у вирішенні місцевих справ та питань на користь інтересів не чиновників, а простого місцевого населення.

Умови здійснення адміністративно-територіальних реформ в Польщі. У 1970 році відбулась адміністративно-територіальна реформа на рівні гмін – із 4 313 громад були створені 2 394 значно більші одиниці, включаючи 247 міст, 26 міських районів, 1 546 сільських гмін і 575 утворень змішаного характеру. У 1990 році був прийнятий Закон «Про територіальне самоврядування» (який з 1999-го отримав назву «Про самоврядування в гміні»), який започаткував трансформацію місцевих органів влади. Реформа запровадила виборні місцеві уряди тільки на муніципальному рівні (гміни), тоді як вищі рівні територіального устрою залишилися під управлінням державної місцевої адміністрації. Упродовж 1993-1997 років була підготовлена теоретична, правова та практична база для впровадження самоврядування на рівні повітів та

воєводства, що дозволило уряду в максимально стислі строки підготувати та внести на розгляд парламенту пакет відповідних законів, які з 1 січня 1999 року набули чинності. У 1997 році нова Конституція закріпила децентралізацію місцевої влади.

1 січня 1999 року остаточно створено трирівневий територіальний підрозділ. Одночасно було досягнуто децентралізації та демократизації місцевого управління - обмеження функцій державної адміністрації до рівня провінцій, що діють паралельно з адміністрацією провінційної автономної адміністрації та запровадження самоврядування на трьох рівнях територіального поділу – гміни, повіту й воєводства. Для з них прийнято 149 нових законів. Польща є важливим прикладом досягнення фіскальної децентралізації, що було метою значної кількості розвинутих країн, для яких раніше була характерна централізація влади.

Основними процесами реалізації фіскальної децентралізації в цій країні, що відбувалися в 1990-х роках, були наступні:

- демократизація (політичні зміни, спрямовані на створення системи, що характеризується демократією та забезпечує захист індивідуальних прав і свобод громадян) ;

- створення вільного ринку шляхом реформування економічної системи, з метою формування вільної ринкової економіки, заснованої на приватній власності);

- децентралізація шляхом реформування системи управління державними фінансами. Такі реформи призводять до трансформації всієї державної системи. Наслідком чи результатом реформи був громадянський стан. Децентралізація в Польщі базується на тому, що місцева влада повинна сприяти розвитку держави.

Одночасно було перевірено фінансові відносини місцевих органів влади Німеччини. Громади є основною політичною та територіальною організаційною одиницею земель Німеччини. Громадянські союзи також мають право на самоврядування. Такі спілки можуть створюватися громадами для більш ефективного виконання своїх функцій і навичок. Вони мають лише повноваження, передані їм громадами, що входять до об'єднання. З фінансової точки зору вони витрачають лише ті гроші, які їм надають ці громади. Спільнота має право вирішувати будь-яке питання або завдання, що входять до органів державної влади, за винятком ситуацій, які регулюються законом штату та під юрисдикцією іншого агентства. Подібними

правами користуються спілки. Держава наділяє громади та спілки повноваженнями, гарантує незалежне управління їхніми громадами, а держава просто гарантує контроль за їх діяльністю. У разі потреби держава може передати частину своїх функцій і повноважень громадам чи профспілкам. Державні органи забезпечують отримання громадськістю чи суб'єктами фінансування необхідних фінансових ресурсів для виконання переданих функцій.

У Румунії розвиток децентралізації та активне формування місцевих органів влади пов'язано з фінансовою кризою 2008 р. Фінансова криза спричинила проблеми на урядовому рівні, і більше того, це також є причиною зростання місцевих органів влади, нових потенційних конфліктів. Коли виникає криза, незалежно від її природи, центральний уряд часто здійснює політичний контроль і намагається нав'язати свої пріоритети управління. Тому ми можемо очікувати, що звичайною реакцією на кризу буде перехід влади до центру. З іншого боку, управління кризою вимагає загального консенсусу чи принаймні певної солідарності серед громадян, і децентралізація може бути корисним інструментом у цьому відношенні. Якщо держава пропонує екстремальні політичні ініціативи, місцеві органи влади повинні активніше залучатися. Крім того, під час кризи дуже важливою є співпраця між центральними та місцевими органами влади [50].

Хоча загальновизнано, що децентралізація в більшості випадків є надзвичайно складним політичним процесом і що політичні процеси рідко сприймаються такими, якими вони є насправді. Вкрай важливо, щоб уряд децентралізованої системи зрештою міг надавати державні послуги, які є дешевшими або якіснішими, або «ближчими до вподобань людей», ніж ті, що надаються централізованою системою.

У Румунії економічна криза суттєво вплинула на доходи та витрати місцевого самоврядування. Хоча реформа децентралізації тривала, коли вибухнула криза, центральний уряд вирішив продовжити процес, незважаючи на його обмежену здатність фінансувати нові завдання, покладені на місцевий рівень. Так, у 2010 році було децентралізовано 374 державних лікарень. Місцева влада співфінансує частину інвестицій, ремонтних та капітальних витрат. Також у 2010 році місцева поліція замінила комунальну, але створення та функціонування покриваються з місцевого бюджету. У 2011 році були озвучені важливі новини щодо відповідальності місцевих

органів влади щодо організації, функціонування та фінансування шкіл у сенсі децентралізації компетенції (Закон №1/2011). Основне фінансування шкіл здійснювалося з державного бюджету, виходячи з нормативів витрат на одного учня. Інші витрати, відповідно додаткове та додаткове фінансування, надавались у комбінованому порядку з державного та місцевих бюджетів [50].

За доходами, коли почалася фінансова криза, вони впали. Зменшилась частка власних надходжень у загальному обсязі місцевих надходжень. На початку кризи, у 2008 році, власні доходи становили 90,03% від загальних доходів населених пунктів, а у 2012 році їх частка досягла 84,11%. Встановлено, що найбільшу частку власних надходжень у звітному періоді становили податкові надходження, оскільки економічна криза вплинула на перерахування ПДВ та податків на квоту до доходів від держави. У 2012 році порівняно з 2011 роком питома вага субсидій у загальних доходах місцевих бюджетів зменшилася з 3,76 до п.п. (з 12,58% до 8,82%). На відміну від тенденції до зниження інших груп доходів, економічна криза, здається, не вплинула на неподаткові надходження. Хоча їхня частка в загальному доході незначна, ця група доходів має вражаюче зростання з 2,97% у 2008 році до 18,49% у 2012 році [50]. Вплив економічної кризи на загальну фінансову спроможність адміністративно-територіальних одиниць виражається переважно через види податків, що стягуються з доходів фізичних та юридичних осіб. Особливо для юридичних осіб, враховуючи розвиток діяльності у цій сфері, зазначаємо, що 35,4% компаній скоротили свою діяльність; 50,57% відділів працюють за тими самими параметрами, а 14,02% компаній мають тенденцію до зростання, тобто вони збільшили свою діяльність [51]. У цьому контексті ми бачимо, що економічна рецесія вплинула на значну частину румунських компаній, і лише невеликий відсоток зміг консолидувати та розвинути свою діяльність» [51]. Усе це має прямий вплив на надходження від місцевих податків і зборів. Тому для кращого вивчення впливу економічної кризи на місцеві бюджети аналіз впливу податків на доходи, прибуток і приріст капіталу фізичних і юридичних осіб у сукупному доході за період 2008-2012 рр. реалізовано назовні. Важливим внеском у формування місцевих доходів є податок на доходи фізичних осіб, який протягом досліджуваного періоду мав тенденцію до зниження з 40,84% від загальної суми у 2008 році, досяг 29,76% від загальної суми податкове

навантаження з доходів фізичних осіб зменшилось на 11,09 п.п.

Податок на прибуток з юридичних осіб (податок на прибуток) є незначним джерелом у формуванні місцевих надходжень. У період 2008-2012 рр. цей внесок коливався, найбільше значення 0,69% припадає на 2010 р., а найнижче 0,20% у 2009 р. Вага податку на прибуток з юридичних осіб у 2012 р. порівняно з 2008 р. збільшується на 0,25 п.п., і на 0,31 п.п. порівняно з 2011р. У табл. 3.1 наведено детальний аналіз територіального устрою та фінансових відносин територіальних громад різних країн.

Таблиця 3.1

Фінансові відносини територіальних громад різних країн

Країна	Територіальний устрій	Фінансові відносини
Франція	Основною територіальною одиницею вважається комуна, яка є найнижчою (базовою) адміністративно територіальною одиницею, її органом влади є муніципальна рада, що очолюється мером.	Комуни мають право розпоряджатися фінансовими ресурсами на власний розсуд з метою реалізації власних повноважень. Серед обмежень лише щодо збалансованості бюджету комуни. Високий пріоритет інвестиціям, заради них дозволяється державою виникнення боргів комуни.
Польща	У 1990 році був прийнятий Закон «Про територіальне самоврядування» (який з 1999-го отримав назву «Про самоврядування в гміні»), який започаткував трансформацію місцевих органів влади. Реформа запровадила виборні місцеві уряди тільки на муніципальному рівні (гміни).	Фінансові відносини здійснюються на принципах сформованого вільного ринку (тобто передбачено формування ринкової економіки на приватній власності). Польща запровадила систему, де кожна територіальна громада може залучати кошти до свого бюджету, зокрема як власні надходження, так і державні трансферні платежі
Німеччина	Основною одиницею політично-територіальної організації земель Німеччини служать громади. Існує самоврядування громадських союзів. У ФРН понад 500 повітів. Існує додаткова ланка влади між повітом і центральною владою, а саме урядовий округ.	Фінансове забезпечення діяльності громад та повітів реалізується за допомогою акумулювання надходжень від муніципалітетів чи завдяки спеціальним державним дотаціям. Важливу роль відіграють місцеві податки та збори. Часто такі податки перерозподіляються муніципалітетом в земельний фонд громади чи повіту
Румунія	Адміністративно-територіальною одиницею першого рівня є жудець. Найближчим та подібним він є до	Місцеві органи влади співфінансують частину інвестиційних, ремонтних та фундаментальних витрат. Також у 2010 році місцева поліція

	<p>повіту у ФРН. Важливим є те, щоб уряд децентралізованої системи мав змогу надавати державні послуги, які є менш дорогими чи більш якісними, або «ближче до вподобань громадян», ніж ті, що надаються централізованою системою.</p>	<p>замінила комунальну, але створення та функціонування покриваються з місцевого бюджету. У 2011 році були озвучені важливі новини щодо відповідальності місцевих органів влади щодо організації, функціонування та фінансування шкіл у сенсі децентралізації компетенції (Закон №1/2011). Основне фінансування шкіл здійснювалося з державного бюджету, виходячи з нормативів витрат на одного учня. Інші витрати, відповідно додаткове та додаткове фінансування, надавались у комбінованому порядку з державного та місцевих бюджетів.</p>
--	---	---

Незважаючи на те, що вплив і наслідки кризи були значними на економічному та соціальному рівнях (закриття великої кількості малих і середніх підприємств, збільшення тиску на фонди допомоги безробіттю та соціальне забезпечення), процес децентралізації підтримується зміцненням фінансової автономії, має продовжуватися, але має бути обережним, беручи до уваги економічні проблеми, з якими стикається Румунія. Проаналізувавши еволюцію доходів місцевих бюджетів за останні роки, неможливо з упевненістю сказати, чи має кризове явище тенденцію до стабілізації та впливу на загальний хід реформи децентралізації [50].

Отже, можна зробити висновок, що різні держави впроваджують свої моделі децентралізації, кожна держава шукає для себе найбільш оптимальну модель, і модель враховує всі характеристики цієї країни. Наша держава, як і інші європейські країни, мабуть, ще занадто централізована за формою. Тому доцільно врахувати досвід інших країн і якнайшвидше рухатися до справді функціонуючого місцевого самоврядування та самодостатніх територіальних громад.

3.2. Інноваційні вектори соціально-економічного розвитку регіонів

Сучасні форми господарювання базуються на науково-технічних досягненнях науково-технічного прогресу в усіх галузях і галузях суспільного життя, включаючи сфери управління та соціально-економічного розвитку. Соціально-економічна

динаміка суспільних процесів забезпечується такими інноваційними засадами, як оновлення засобів виробництва, поява нових послуг та швидке завоювання інформаційного простору. Так, чіткий огляд Наукового фонду Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського термін «інноваційний» представлений близько 1000 бібліографічними джерелами, кожен з авторів яких має власне уявлення про досліджувану одиницю виміру, але важливо зазначити, що термін «інноваційний» як інституційний об'єкт є одностайно підкреслено. Механізми посилення інноваційності соціально-економічного розвитку регіону передбачають вимірювання структурної якості та глибини інституціоналізації держави, таких як інфраструктурна, програмна та фінансова надійність. Наприкінці 20 століття в економічно розвинених країнах склався новий механізм розвитку — національна інноваційна система, що характеризується саморозвитком, використанням досягнень науки і техніки, поширенням наукомістких форм виробництва. Інноваційні моделі економічного розвитку пропонують безумовну перевагу лідерства на світових ринках товарів і послуг і є ключовим засобом забезпечення економічної безпеки та соціально-економічного прогресу для країн, які не мають власних природних ресурсів [41]. Основою інноваційних форм розвитку є сучасні наукові дослідження, науково-технічні розробки, технології, впровадження інформаційних мереж [9, С.528].

До інноваційної продукції належать результати інтелектуальної праці людини в соціально значущих сферах, таких як соціальна, промислова, споживча, екологічна [22, С.200]. Інновації потребують високого науково-технічного потенціалу, освіти населення та продуктивної бази для впровадження нових ідей в економічну практику. Однак різноманітність елементів управління призводить не лише до змін у формі інновацій, а й до принципових змін у сутнісних рисах суспільного розвитку, особливо в показниках соціально-економічної динаміки, якщо виходить кінцевий результат, якщо це повністю відрізняється від ваших заявлених цілей або якщо ви втратите соціальне пристосування. Тому все більшої актуальності набуває систематизація інноваційних елементів як основи регіонального розвитку за соціально-економічним принципом та виявлення їх сутнісних характеристик у сучасних умовах. Основою суспільних рухів завжди є людські ідеї, творчий розум і вольові рішення. Інформаційне збагачення людства відбувається дуже швидко (за різними

підрахунками, протягом двох років кількість інформації подвоюється). Проте думки та ідеї виникають по-різному, по-різному можна керувати особистими здібностями творчої людини, результатами її життєвих пошуків. Саме новітні ідеї інноваційного характеру здатні покращити суспільне життя та спрямувати вектор соціально-економічного розвитку.

Проте механізм стихійного переходу до ринку майже повністю зруйнував надбудову соціалістичного способу виробництва, тобто його наукову структуру. Сьогодні ми можемо спостерігати, що не тільки стабілізація суспільних рухів, а й економічний комплекс має певний імунітет до зовнішніх шоків і навіть до поширення кризового процесу з-за кордону. Як інноваційний елемент соціально-економічного руху настав час говорити про відновлення науково-технічної надбудови суспільного виробництва в ринкових умовах. Тому все більше уваги приділяється інноваційним формам розвитку економічної та соціальної сфер регіону. Основоположним елементом інноваційного розвитку є об'єкт права інтелектуальної власності (ІВ), тобто права осіб (фізичних або юридичних) на результати їх інтелектуальної та творчої діяльності. Лише деякі суб'єкти права інтелектуальної власності мають такі формальні форми, як патенти та свідоцтва, інші суб'єкти існують об'єктивно і є найвпливовішими факторами розвитку суспільства. Багато об'єктів інтелектуальної власності потрапляють на так звані вторинні інноваційні ринки, такі як фінанси, енергетика та управління, де вони обробляються, що призводить до нового змісту та нових організаційних форм. Проте безліч суб'єктів, зацікавлених в інноваційній творчості, взаємопов'язані через систему інноваційних відносин.

Інноваційні відносини — це всі взаємодії, що виникають між індивідами, які є суб'єктами інноваційного простору, у зв'язку зі створенням і використанням об'єктів інновацій. Такими відносинами є різноманітні групи суспільних відносин, що формуються та існують в інноваційному просторі, зокрема відносини власності, такі як економічні, організаційно-правові, моральні тощо на об'єкт інноваційної діяльності.

Інноваційний простір – це специфічне довкілля, в якому перебувають суб'єкти інноваційної діяльності, відносини між ними, отримані інноваційні результати та

продукція. До нього включено такі елементи або складові: 1) об'єкти інновацій – основна ланка в інноваційній діяльності; 2) суб'єкти інноваційних відносин; 3) системний комплекс взаємовідносин між елементами інноваційної діяльності. Властивості такого простору сьогодні стають визначальним чинником соціально-економічного розвитку. До інноваційного простору включено також обов'язкові складові, що об'єктивно існують усередині та нормативне тлумачення яких наводиться у законодавчих актах. Змістова наповненість саме нормативного тлумачення визначає характер розвитку системи інноваційних відносин та формує якості інноваційного простору регіону [47, 48]: інноваційна інфраструктура – це сукупність підприємств, організацій, установ, їхніх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо); інноваційна культура – це складова інноваційного потенціалу, що характеризує рівень освітньої, загальнокультурної і соціально-психологічної підготовки особистості та суспільства загалом до сприйняття і творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах; інноваційна продукція – це нові конкурентоспроможні товари чи послуги, що відповідають вимогам, встановленим законом. Специфіка сприйняття інноваційної бази у розвитку регіону вимагає чіткої класифікації та визначення параметрів, у межах яких можуть формуватися характеристики інноваційного простору. Найпопулярнішими з них є ті, які використовуються практично для всіх тем інноваційної діяльності, особливо офіційних статистичних показників і державних органів влади [30].

Проте не всі ці показники відображають участь інновацій у соціально-економічних процесах. Слід відрізнити соціально-економічний розвиток регіону на інноваційній основі від поняття «розвиток інноваційної діяльності в регіоні», що передбачає активізацію процесів інноваційного характеру, які будуть розвиватися в майбутньому, збільшення кількості бізнес-одиниць, що працюють в інноваційній діяльності, творчих організацій з виробництва інноваційної продукції тощо. Сьогодні, коли від якості управління соціально-економічним розвитком регіонів залежить ефективність державних заходів щодо модернізації економічної системи країни, особливої актуальності набуває вибір механізму управління регіональним розвитком

та напряму його вдосконалення. Реформування господарського комплексу України в період перехідної економіки докорінно змінило положення регіонів у системі продуктивних сил в цілому. Існує об'єктивна потреба у посиленні участі держави в управлінні соціально-економічним розвитком регіонів як адміністративно-територіальних одиниць на основі інноваційних характеристик: підтримки збалансованості рівнів розвитку соціально-економічних регіонів, регіонального економічного зростання та сталого соціального розвитку.

Посилення ролі регіонів у народногосподарському комплексі, посилення самостійності регіонів на основі активізації місцевого самоврядування та поширення інноваційних методів прийняття управлінських рішень, визначення потреб Удосконалення інструментарію управління процесами соціально-економічного розвитку регіонів на інноваційній основі. Регіональна політика, як ключовий елемент державної взаємодії, може забезпечити поступальний і збалансований соціально-економічний розвиток регіонів за допомогою ідей і технологій Новітні технології управління. При цьому його ефективність значною мірою визначається ступенем уваги до підтримки інновацій в економічній системі та соціальному секторі. Але в Україні реалізація ефективної регіональної соціально-економічної політики ускладнюється суттєвими відмінностями та поляризацією у розвитку регіонів з урахуванням наявних природних ресурсів, темпів і ритмічності їх соціально-економічного розвитку, минулої їх деривації, наявна виважена стратегія ефективного використання економічного потенціалу за соціальними напрямами, значні диспропорції в територіальній структурі господарства, неефективне використання інноваційного потенціалу тощо.

Для зміцнення інноваційної основи соціально-економічного розвитку все ширше використовуються програмні методи управління.

Щодо інноваційного характеру принципів соціально-економічного планування можна відзначити наступні недоліки.

1. Програми не передбачають аналізу забезпеченості відповідними фінансовими ресурсами для реалізації, що ускладнює оцінку інноваційного характеру заходів та перспектив розвитку окремих галузей певної сфери.

2. Часто навіть затверджене фінансування програми надається вчасно в

реальних доларах.

3. Лише деякі програми мають чіткі інноваційні пріоритети соціально-економічного розвитку та списки відповідальних за реалізацію окремих етапів.

Але в багатьох випадках етапи реалізації відсутні або їх перелік є декларативним.

4. Ні в програмі, ні в інших документах не передбачено чіткої послідовності контролю за виконанням програми, немає індикаторів, аналіз яких дозволив би оцінити ступінь інноваційності програми, її конкретного процесу чи фази.

Відсутність врахування гео економічних процесів, єдиного методу розробки, реалізації, контролю за виконанням та координації програм інноваційного розвитку на різних рівнях та ієрархіях управління (регіон, місто, округ) залежно від методів фінансування тощо, не сприяє розвитку інноваційних платформ. Цей розрив є ще серйознішим, оскільки поточна система статистичних показників не відображає чітко інноваційні характеристики та особливості розвитку регіону.

Отже, аналіз свідчить про наявність суттєвих відмінностей у регіональній інноваційній структурі, дисбаланс у розміщенні регіонального інноваційного простору, що гальмує соціально-економічний розвиток адміністративних територій, міст і районів. Необхідні зміни в механізмі перерозподілу фінансових ресурсів та прийняття управлінських рішень на регіональному рівні в напрямку посилення інноваційної спрямованості планів і програм, різних підходів в організації інноваційної регіональної інноваційної діяльності, вдосконалення інноваційної структури та подальшого інституціоналізувати територіальну організацію інноваційної діяльності. Програми соціально-економічного розвитку в цілому та міст і мікрорайонів зокрема постають як механізм усунення диспропорцій в інноваційному розвитку міст. Зміцненню інноваційної бази соціально-економічного розвитку має сприяти вибір пріоритетів, цілей, посилення інноваційного характеру фінансового забезпечення, удосконалення програмних засобів програмного забезпечення для вирішення регіональних проблем. Суттєві відмінності соціально-економічного становища різних міст і районів потребують розробки аналітичного інструментарію для систематизації інституційної структури інноваційних просторів, пошуку необхідної інформації для діагностики та розвитку міського (районного) суспільства.

Для соціально-економічного розвитку регіонів України існує значна кількість міжнародних програм, так чи інакше пов'язаних з місцевим самоврядуванням та процесом децентралізації (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Програми та проєкти для допомоги територіальним громадам
у процесі децентралізації

Назва проєкту чи програми	Обсяг допомоги	Дата початку	Дата завершення
Проєкт «Підтримка децентралізації в Україні»	9,3 млн. швейцарських франків	24.12.2007	24.06.2020
Проєкт Корпусу Миру США «Розвиток громад»	5 млн. дол. США	01.04.2013	31.12.2022
Швейцарсько-український проєкт «Розвиток громадянських компетентностей в Україні» (DOCCU)	1,6 млн. швейцарських франків	01.09.2013	31.12.2018
Гендерно-орієнтоване бюджетування (GRB)	70,5 млн. швед. крон	01.01.2014	31.12.2021
Проєкт «Підтримка децентралізації в Україні – Фаза II» (SKL)	41,7 млн. швед. крон	08.09.2014	31.12.2022
Міське самоврядування та верховенство права в Україні (FBA)	35,7 млн. швед. крон	01.10.2014	31.12.2020
Програма ООН із відновлення та розбудови миру (UN RPP)	80 млн. дол. США	01.11.2014	31.07.2022
Експертна підтримка врядування та економічного розвитку (EDGE)	18,8 млн. канадських дол.	10.11.2014	31.07.2019
Проєкт «Партнерство для розвитку міст» (PLEDDG)	19,5 млн. канадських дол.	27.03.2015	31.12.2020
Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади (EGAP)	9,4 млн. швейцарських франків	01.05.2015	30.06.2023
Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування в Україні (ПУЛЬС)	8,2 млн. дол. США	14.12.2015	13.12.2020
Програма «Підтримки реформи децентралізації в Україні/U-Lead з Європою: Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку»	152,3 млн. євро	01.01.2016	31.12.2023
Програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE)	67 млн. дол. США	08.06.2016	30.09.2022
«Підтримка електронного урядування для децентралізації в Україні» (EGOV4UKRAINE)	9,4 млн. євро	01.04.2017	31.03.2022
Проєкт ПРООН «Громадянське суспільство задля розвитку демократії та прав людини в Україні»	4,3 млн. дол. США	01.04.2017	31.03.2022
Проєкт «Реформа управління на сході України II»	3 млн. євро	01.04.2017	31.03.2020
ЄС для підсилення державних	3,1 млн. євро	01.11.2017	31.07.2020

фінансових систем місцевих урядів» LOGICA			
Програма Ради Європи «Децентралізація і реформа публічної адміністрації в Україні»	1,9 млн. євро	01.03.2018	30.06.2022
Програма Ради Європи «Сприяння розвитку місцевої демократії в Україні»	1,5 млн. євро	01.07.2018	30.09.2021
Проект «Децентралізація приносить прозорість та ефективність в освіті та медицині» (ДІЄМО)	740 тис. дол.США	01.09.2018	30.09.2020
Проект ОБСЄ «Підтримка належного врядування в місцевих громадах як складової реформи децентралізації»	610 тис. євро	01.09.2018	31.03.2022
Програма Ради Європи «Зміцнення громадської участі у демократичному процесі прийняття рішень в Україні»	600 тис. євро	01.12.2018	30.08.2020
Проект ОБСЄ «Сприяння діалогу щодо реформ в Україні»	105 тис. євро	01.04.2019	31.12.2020
Проект «Соціально відповідальний бізнес як рушій децентралізації в Україні. Створення спільної історії успіху»	100 тис. швейцарських франків	06.12.2019	31.03.2020
Швейцарсько-український проект «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» - DECIDE	4,4 млн. швейцарських франків	01.02.2020	31.01.2025
Проект USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» («ГОВЕРЛА»)	74 млн. дол. США	19.03.2021	20.03.2026
Проект PROSTO «Підтримка доступності послуг в Україні», 2021-2023	30 млн.швед.крон	13.09.2021	30.09.2023

Деякі з них стосуються підвищення якості та різноманітності послуг, які можуть надаватися на рівні місцевого самоврядування, гендерної рівності в усіх сферах управління територіальними громадами, сприяння демократії, боротьби з корупцією тощо. Деякі з цих програм і проектів спрямовані на надання різних форм підтримки (фінансової, технічної, інформаційної) для підвищення незалежності місцевих органів влади та покращення якісних і кількісних показників якості їх діяльності. Але всі програми мають конкретні терміни виконання робіт і партнерство з конкретними місцевими органами влади, які проходять різні конкурсні відбори.

Проте це додатковий ресурс, який допомагає громаді розвиватися без залучення власного капіталу.

Серед таких програм важливу роль відіграє програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE), що реалізуються в Україні

Глобал Ком'юнітіз (Global Communities) та Агентством США з міжнародного розвитку (USAID). Такі дії американського уряду спрямовані на допомогу вітчизняним територіальним громадам з метою стимулювання місцевого економічного і соціального розвитку та зміцнення місцевого самоврядування.

Також є ще один проект, який виглядає як продовження діяльності попереднього проекту, оскільки DOBRE завершується у 2022 році, та проект Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» («ГОВЕРЛА») триватиме до березня 2026 р. та має на меті підвищення рівня незалежності та фінансової спроможності органів місцевого самоврядування, покращення якості послуг та підвищення прозорості діяльності керівників органів місцевого самоврядування.

Кожна місцева влада має брати участь у таких проектах, щоб розуміти свої можливості та вчитися. Але ці проекти не можуть допомогти всім місцевим органам влади в Україні. У програмі беруть участь 7 областей та 50 громад. Важливим аспектом програми є мотивація учасників міжмуніципальної діяльності та реалізація власних спільних проектів. Дійсно, згідно з наведеними вище даними, в Україні реалізовано 27 проектів або програм, 12 з яких зараз діють, а 7 з них будуть завершені до 2022 року. Важливо зазначити, що різні програми мають власні критерії відбору. Суб'єктом стає місцеве самоврядування.

Значна кількість програм стосувалася східних регіонів України в рамках подій 2014 року і була виконана в Донецькій, Луганській, Дніпропетровській, Запорізькій та Харківській областях. На Львівщині реалізується невелика кількість програм, тому що вони є успішними за певними критеріями. Але, на мій погляд, слід обирати не цільові регіони, а аналізувати конкретні територіальні громади, оскільки регіональні показники можуть бути високими, але значна кількість його територіальних громад може потребувати допомоги. Отже, як ми вже згадували, існує значна кількість програм і проектів: уряду США, Європейського Союзу, Канади, а також низки міжнародних організацій. На ці програми та проекти виділяється значне фінансування. Тому необхідно розглядати розширення участі органів місцевого самоврядування в міжнародних програмах як один із головних напрямків їх розвитку.

На даному етапі Україна бере участь у програмах, спрямованих на розвиток

законодавчої бази децентралізації та функціонування органів місцевого самоврядування, бухгалтерського обліку, бюджетування, оподаткування та забезпечення наявності окремих адміністративних функцій.

Проте в розвинених країнах існує значна кількість проектів, спрямованих на подальший розвиток міст і територіальних громад.

Наприклад, є проект ОЕСР щодо децентралізованого співробітництва в галузі розвитку (DDC). Такі проекти зосереджені на локалізації цілей сталого розвитку, надаючи можливості для обміну досвідом і найкращими практиками між країнами з високорозвиненою економікою. Робота ОЕСР у сфері децентралізованого співробітництва в галузі розвитку (DDC) спрямована на те, щоб допомогти містам і регіонам збирати кращі дані щодо прозорості та підзвітності щодо глобального впливу, а також краще ділитися ними, ресурсами та знаннями для загального блага, а також краще координувати міжрівневе та багаторівневе партнерство із зацікавленими сторонами політики ефективніше узгодити та реалізувати Цілі сталого розвитку (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2022).

Ці проекти часто спрямовані на аналіз останніх тенденцій і подій, щоб зрозуміти нові закономірності, а також запропонувати політичні рекомендації для ефективного багаторівневого управління на центральному, регіональному та місцевому рівнях.

Тема цих проектів полягає не в задоволенні базових і життєво важливих потреб, а в підтримці локалізації цілей сталого розвитку, як у проектах, які реалізує ОЕСР у Тоскані, Італія; сприяння охороні здоров'я, сільському господарству та продовольчій безпеці, як у проектах, реалізованих ОЕСР у Фландрії, Бельгія, покращенню водопостачання, як у проекті DDC у Франції, або просуванню гендерної рівності, як у проекті в Країні Басків, Іспанія.

Крім того, для ефективного фінансового розвитку органів місцевого самоврядування залучення інвестицій як із зовнішніх, так і внутрішніх джерел є обов'язковим елементом діяльності органів місцевого самоврядування. Цей процес ускладнюється певними чинниками та потребує стратегії визначення та оптимізації кожного етапу впровадження, включаючи спільне інвестування в різні варіанти впровадження [12; 10, с.276-277].

Інвестиції в громаду слід розглядати як процес інвестування інтелектуальної цінності або активів в учасників громади шляхом залучення зовнішніх і внутрішніх фінансових ресурсів і за умов, що змінюються, зовнішнього середовища громади. У цьому інвестиційному процесі беруть участь держава та комерційні банки. Саме вони забезпечують умови та вдосконалюють систему грошових відносин у цілому. Як частина загальних інвестицій, такий суб'єкт, як держава, може брати участь у певних проектах, наприклад із соціальною метою. Гарантом стабільності може бути держава, яка своєю участю надає деяким ідеям більшої довіри. Банки часто використовують різні підходи до інвестування, в тому числі й спільні інвестиції [12; 2, с.145-153].

Очевидно, що інвестиційні потреби різних суб'єктів чи проектів, що здійснюються в органах місцевого самоврядування, не завжди можуть бути задоволені виключно зусиллями самих суб'єктів (включаючи установи). Тому необхідно використовувати нові джерела залучення, насамперед грошові ресурси.

Одним із них є краудфандинг, який разом із більш складним у плані реалізації краудфандингом займає важливе місце на ринку краудфандингових технологій.

Таким чином, завдяки реалізації стратегії управління фінансами громади передбачається: раціоналізація механізму міжвідомчої координації управління місцевими фінансами; забезпечення технологічного забезпечення управління фінансами громади на основі використання інтегрованих інформаційно-аналітичних систем; удосконалити фінансовий менеджмент процесу розробки та виконання бюджету громади; підвищити ефективність використання фінансових і матеріальних ресурсів громади та прозорість бюджетного процесу; забезпечити гармонію систем управління фінансами місцевого самоврядування з міжнародними стандартами (Джурик, 2019 [12]).

Висновок до розділу 3

1. Прикладами децентралізації є досвід Польщі, Німеччини та Франції. У статті досліджено та проаналізовано фінансові взаємовідносини територіальних громад у різних країнах. Різні держави запровадили власні моделі децентралізації, і кожна шукає найкращу модель, яка враховує всі особливості країни. Як і інші європейські країни, ми, ймовірно, все ще занадто формально централізовані. Тому

варто взяти до уваги досвід інших країн і якнайшвидше рухатися до справді функціонуючих, само забезпечених органів місцевого самоврядування.

2. Аналіз сукупності термінів щодо інноваційних векторів соціально-економічного розвитку регіонів, наявних у чинному вітчизняному законодавстві, та результати, отримані в процесі дослідження, дали підстави сформулювати визначення таких понять:

- інноваційні відносини – це будь-які взаємовідносини, що складаються між особами – суб'єктами інноваційного простору у зв'язку зі створенням і використанням об'єктів інновацій. Такими відносинами можуть бути різні групи суспільних відносин, що складаються та існують у межах інноваційного простору, зокрема відносини власності на об'єкт інновацій, економічні, організаційно-правові, моральні та ін.;

- інноваційний простір – це специфічне довкілля, в якому перебувають суб'єкти інноваційної діяльності, відносини між ними, отримані інноваційні результати та продукція.

3. Проведено аналіз міжнародних програм та проектів, що так чи інакше стосуються територіальних громад та процесу децентралізації, що дає можливість соціально-економічному розвитку регіонів в Україні.

ВИСНОВКИ

1. У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні та практичні засади формування місцевих бюджетів у контексті реформи фінансової децентралізації. Досліджено і уточнено економічну сутність поняття «місцеві фінанси» і «місцеві бюджети», узагальнено та систематизовано існуюча система формування місцевих бюджетів, у складі якої відокремлені загальний і спеціальний фонд. Розглянуто процес бюджетного планування на підставі певних методів та удосконалено механізм системи формування місцевих бюджетів.

2. Дослідження показали, що в процесі формування місцевих бюджетів ключове значення має створення умов для фінансово-економічної безпеки держави. Тому важливу роль відіграють власні доходи, які формуються перш за все за рахунок податків, визначених відповідними міськими, селищними, сільськими радами. Обґрунтовано найважливіші аспекти бюджетного процесу на місцевому рівні, що сприятиме соціально-економічному розвитку громад. Також запроваджено врахувати досвід формування місцевих бюджетів європейських країн, що мають модель бюджетної системи, яка не тільки враховує поняття «податкоспроможність територій», а і створюватиме єдиний дієвий механізм розподілу регульованих загальнодержавних податків.

3. На основі досліджених джерел розглянуто типологію джерел фінансування діяльності Золочівської міської територіальної громади. Наведено особливості кожного виду джерел фінансування, їх переваги та недоліки.

4. В результаті проведених досліджень наведено пропозиції щодо вдосконалення формування місцевих бюджетів, а також визначено основні прогностичні показники. Запропоновано основні напрямки прогнозування стратегічного плану соціально-економічного розвитку Золочівської міської територіальної громади. Удосконалюючи систему і процес формування місцевих бюджетів, першочерговим завданням і важливою передумовою є необхідність використовувати бюджетні ресурси таким чином, щоб забезпечувалась, фінансова незалежність, стійкість та збалансованість, а також підвищення ефективності всієї бюджетної сфери.

5. Вдосконалення механізму оподаткування майна у відповідності до міжнародної практики є перспективним для нашої держави, що дасть можливість значно підвищити фінансове значення цього податку.

6. Так як надходження від податку на доходи фізичних осіб відіграють провідну роль у формуванні доходів територіальних громад, тому слід приділити увагу вдосконаленню функціонування цього платежу з метою оптимізації резервів збільшення фінансових можливостей місцевого самоврядування. У цьому контексті потрібно забезпечити підвищення зайнятості та загального рівня трудових доходів населення, забезпечити зменшення детінізації фонду оплати праці шляхом популяризації серед населення добровільності декларування доходів та сумлінності сплати податків.

7. Податок на нерухоме майно є незначним серед дохідних джерел місцевих бюджетів через надмірно ліберальну політику щодо визначення бази оподаткування ставок його сплати цього податку. Потрібно здійснити цифровізацію об'єктів оподаткування та удосконалити їх облік.

8. Резервом для збільшення доходів органів місцевого самоврядування є вдосконалення транспортного податку за рахунок оптимізації порогу оподаткування, а також самої ставки податку. Підвищення ставки податку у відповідності до мінімальної зарплати дасть можливість збільшити його надходження. Водночас при збільшенні числа платників та за рахунок зниження порогу оподаткування, фінансова роль податку збільшиться.

9. Перспективним джерелом доходів місцевого самоврядування може стати активізація проектної роботи шляхом залучення коштів донорських організацій та міжнародних програм. Пошук донорів та професійна підготовка проектів, спрямованих на вирішення проблем місцевого значення можуть реалізувати потенціал фандрайзингу, що вимагає відповідних спеціалістів, які володітимуть основами проектного аналізу, навиками розробки та реалізації проектних угод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверкина М. Ф. Забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2015. 496 с.
2. Алексєєв, І. В., Паранчук, С. В., Червінська, О. С., Синютка, Н. Г., 2016. Управління податковим навантаженням підприємств. *Регіональна економіка*. №4(82), с. 145-153.
3. Бондарук, Т. Г. Місцеве самоврядування та його забезпечення в Україні. Київ: НАН України: Ін-т екон. та прогнозування. 2009.
4. Бюджет України. Видатки. URL: <http://cost.ua/budget/expenditure/>
5. Бюджетне забезпечення територіальних громад України: тенденції останніх років. Галузевий моніторинг. 2012. № 9 URL: <http://dialogueauc.org.ua/sites/all/sites/dialogueauc.org.ua/files/files/mon9.pdf>.
6. Бюджетний кодекс України URL : <http://zakon3.rada.gov.ua>
7. Васильєва О. І., Васильєва Н. В. Концептуальні засади сталого розвитку територіальних громад. Державне управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №8. С. 74–78. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2018/17.pdf
8. Фролов О. Гарантії місцевого самоврядування в Україні: проблемні питання. Віче. 2011. № 6. с. 26-28.
9. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації / З. В. Герасимчук ; НАН України ; Ін-т регіон. досліджень. Луцьк : Надстир'я, 2001, с.528.
10. Н.Ю. Глинський, О.І. Карий, О.І. Дриль Чинники соціально-економічного розвитку малих населених пунктів Львівської агломерації (на прикладі Великого Любеня),/2013, с.276-277.
11. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2008. 496 с., с. 412.
12. Джурик, Х. Б., 2019b. Формування стратегії управління фінансами об'єднаних територіальних громад. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні: IV Міжнародна науково-практична конференція*. Вінниця, Україна, 12 березня 2021 р. Вінниця: ВНТУ
13. Державна казначейська служби України . URL: <https://www.treasury.gov.ua/>

14. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Децентралізація (офіційний сайт) URL: <https://decentralization.gov.ua/>.
16. Експерти проаналізували бюджети об'єднаних громад кожної області за 2019 рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/news>
17. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», 1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
18. Іваненко В.О. Місце та роль місцевих податків і зборів у забезпеченні місцевого самоврядування. *Фінанси України*. 2015 № 4, с.32-34.
19. Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). К.: НІОС, 2000, с. 322.
20. Кириленко О. П. Місцеві фінанси. Підручник. К.: «Знання». 2006, с. 667.
21. Коломієць І. Ф., Пелехатий А. О. Теоретико-практичні аспекти формування об'єднаних територіальних громад в Україні. *Економіка України*. 2017. № 4(665), с. 46–55.
22. Кондрашихін А. Б. Координатні виміри інноваційного простору регіону. А. Б. Кондрашихін. К.: ДЕТУТ, 2010, с. 200
23. Конституція України, 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
24. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: навч. посіб. К.: Київ, 2010, с. 487
25. Кульчицький М.І. Місцеві бюджети і механізм їх формування. *Фінанси України*. 2001. № 9, с. 99.
26. Маркович, Г., 2014. Особливості формування бюджетів територіальних громад URL: http://galinfo.com.ua/articles/v_chomu_polyagayut_osoblyvosti_formuvannya_byudzhativ_otg_249352.html
27. Маршук Л. М. Децентралізація влади та формування місцевих бюджетів в Україні / Л. М. Маршук, О. О. Матяш, Н. С. Репа // *Молодий вчений*. 2016. № 5. С. 103-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_5_29
28. Матвеева О.Ю. Використання економічно орієнтованого підходу до визначення поняття «місцеві бюджети» як основи фінансового забезпечення місцевого самоврядування. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2010. Вип. 2. URL: http://www.dridu.dp.ua/vidavictvo/2010/2010_02%285%29/10moyzms.pdf.

29. Михалюк Н., Дубневич Ю. Методика розрахунку спроможності для утворення об'єднаної територіальної громади. *Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК*. 2020. № 27, с. 28–33.
30. Міністерство освіти і науки України URL:<http://www.mon.gov.ua>.
31. Місцеві фінанси: навч. посіб./ Н. І. Власюк, Т. В. Мединська, М. І. Мельник. –Львів: ЛКА, 2010, с. 284
32. Місцеві фінанси: навч. посіб./ Л. О. Омелянович, В. С. Левченко, О. В. Хістева, Д. В. Фірсов, О.О. Якубовська. Донецьк, 2011, с. 252
33. Ніколенко В.Ю., Свешніков С.М., Юрченко В.В., Крижановський В.І. Місцеві бюджети як чинник стабільності розвитку регіонів: навч. посіб. К.: ЦНЛ, 2016. 294 с. URL: <http://www.centre-iev.kiev.ua/bib/files/nmm/MB16.pdf>.
34. Нікітіна Л. О. Правові засади формування місцевих бюджетів: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07: *Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право*. Ірпінь, 2004, с. 11.
35. Опарін В.М. Публічні фінанси: генеза, теоретичні колізії та практична концептуалізація. *Фінанси України*. 2017. № 2. с. 110-128.
36. Організація та функціонування представницьких органів місцевого самоврядування в зарубіжних країнах : наук. розробка / авт. кол. : О. Д. Лазор, Х. М. Кохалик та ін.; за наук. ред. О. Д. Лазор. - К. :НАДУ, 2009, с. 44.
37. Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
38. Офіційний сайт Міністерства Економіки України URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
39. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: <https://mof.gov.ua/uk>.
40. Снітинський В. В., Грицак Л. Я., Янишин Я. С., Дубневич Ю. В., Содома Р. І. Соціально-економічний розвиток Трускавецької об'єднаної територіальної громади/ за заг. ред. В. В. Снітинського. Львів; Кам'янка-Бузька, 2020. с. 178.
41. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів /ред. кол. Б. Данилишин, Б. Патон, І. Вакарчук та ін. К. : Парлам. вид-во, 2009.
42. Стратегія розвитку Золочівської міської територіальної громади до 2027

року.

43. Тарасюк М. Бюджетне планування в Україні. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 2, с. 19-31.
44. Черевко О.В. Стратегія соціально-економічного розвитку регіонів України : автореф. дис. На здобуття наукового ступеня докт. економічних наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка». Київ, 2007. с. 42.
45. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі. *Економіка України*. 2004. №4. с. 15-24.
46. Пелехата, О.В., 2013. Бюджет розвитку як інструмент сільської територіальної громади в реалізації бюджетної політики економічного зростання. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. № 6(104). с. 355-361.
47. Про інноваційну діяльність : закон України від 04.07.2002 № 40-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. с. 266.
48. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : закон України від 16.01.2004 № 433-IV. *Транспортні інновації*. 2009. № 1. с. 46–52.
49. Ярошенко І. В., Семигуліна І. Б. Реалізація реформи децентралізації в Україні: актуальні питання модернізації системи публічного управління. *Проблеми економіки*. 2016. № 2, с. 67–73.
50. Olivia Manole and Consuela Neçulescu Additional contact information *Annals of University of Petrosani, Економіка* , 2012, том. 12, випуск 4, 129-136
51. Fleşer, A.; Criveanu, R. C. (2012) Деякі наслідки економічної кризи в Румунії, *Annals of the University of Petroşani, Economics*, 12(2), pp.135-142